

LOMATUAWI JOHN AHPIY'O

The Word of Life

¹ Ayáq yayhniwhqat epeq God Lavayiat pay ep'e; pu Lavayi God âmuma; pu pay Lavayi God.

² Pu pay pam hak piw yayhniwhqat epeq God amum yanta.

³ Sohsoy himu put ahpiy yukilti; pu qa himu yukiwtaqa put qa ahpiy yukilti.

⁴ Pam nāp nahpiy qatsit pasiwta; pu pay pam qatsi sinmuy amumi tālat anta.

⁵ Noqw tāla qatālat ep tālawva; noqw qatāla put qa tōka.

⁶ Noqw hak tāqa God aŋqw ayatiwa; nihqe John yan mātsiwa.

⁷ Pam hak hihta tuawi'taniqe ōviy pitu, Tālat tuawi'taniqee, sohsoyam put ahpiy tūtuptsiwaniqat ōviy'o.

⁸ Pay pam qa pas pas pám himu Tāla; pam put Tālat tuawi'taniqe ayatiwa.

⁹ I' Tāla pas antsanihqa sohsokmuy sinmuy amumi talni'taniqe it tūwaqatsit aw pituto.

¹⁰ Pam as pay tūwaqatsit ep sinmuy amuhpe hinnuma; pu sinom put ahpiy yukiltoti; noqw sinom put qa tuwi'yuŋwa.

¹¹ Pam as pas nāp sinomuy amumi pituqw, sinomat put qa kwusuya.

12 Nikañw hakim hihsa'nihqam put kwusuyaqam put aw tūtuptionsiwaqam God tímatniqat pam pan pumuy amuñem yuku.

13 Puma hakim qa sinot ahpiy pu' pas tihtiwya, piw qa tokot tuñlayiyat ahpiy'o, piw qa tāqat tunatyayat ahpiynit pas God ahpiy'o.

14 Noqw Lavayi sínoniwhtiqe, itamuhsonve qatuptu; noqw itam lolmat qatsiyat aw yórikya, pas Nay sūkw Tíatnīhqat pan lolmat qatsiyat aw'i. Pas pam itamuy ōkwatuwa, nihqe itamumi qaatsat lalvaya.

15 John put hákiynihqat tuawi'taqe, pan tsahtsa'lawu: Ura nu it tāqat hapi lavayhtiqe pañqawu: Tāqa añqw inuñknihqqa inuhpenihqe pas pávani, sam pi pam inuhpenihqe mohtinihqe ōviy'o.

16 Noqw itam sohsoyam put qarūrumniyat añqw ōmahtota, pu nānañumo núokwayata.

17 Pi itamuy hin hinwisniqat God Moses ahpiy itamumi tutapta; noqw Jesus Christ núokwat, lavayit pas antsanihqat enañ itamumi kwusiva.

18 Qa haq hapi hak sino God aw yori. Nay pas sūka Tiat put aw unañwaat hapi put tunvotna.

John the Baptist's Message

(Mt 3.1-12; Mr 1.1-8; Lk 3.1-18)

19 Noqw Jew-sinom hakim God awwat momñwituy, Levit ahpiyviyatuy enañ Jerusalem añqw ayatota. Noqw puma John aw ōkihqe yan put tūviñtota: Ya um hak'i? kitota. Noqw John yan nālavayhtiqe,

20 Haknihqey súañqawhqe, qa tupki'tat pañqawu: Nu' qa Christ.

21 Noq̄w puma put tūviñtotaqe aw pañq̄aq̄wa: Noq̄w h̄inta? Ya um Elias? Noq̄w pam pañq̄awu: Nu qa pam'i. Noq̄w ya um God lavay'ayaat pas pāvannihqa? Noq̄w pam lavayhtiqe pañq̄awu: Qae.

22 Pahsat puma put aw pañq̄aq̄wa: Noq̄w um hak'i? taq̄ as itam itamuy ayatotaq̄amuy amumi soon qa h̄in tūawvayani. Ya um h̄imunihqey nāmi wūwanta?

23 Noq̄w pam pañq̄awu: Nu hapi Tsahtsa'lawhqa, nihqe qayēsiwhpuve yan tsa'tinuma: Tu-tuyq̄awhqa añq̄w pituto. Soñawnen put eñem pōhut súwiptotani. Pan ura God lavay'ayaat Esaias lavayhti.

24 Noq̄w ima hakim ayatiwyaq̄am Pharisee-sinmuy amumum tōnawtaq̄amu.

25 Noq̄w puma put tūviñtotaqe aw pañq̄aq̄wa: Noq̄w kurs as um qa Christ-nikañw, pu piw qa Elias-nikañw, pu piw qa God lavay'ayaat pas pavannihq̄at-nikañw, ya um hinoq̄w sinmuy kūyit akw tuvoylalawu?

26 Noq̄w John lavayhtiqe amumi pañq̄awu: Nu sinmuy kūyit akw tuvoylalawu; nikañw suhka umuhsonve wunuwtaq̄w, uma put qa tuwi'yuñwa.

27 Pam as inuñk pítukañw, inuhpenihqe pas pāvani; noq̄w soon nu yan'ewaynīkañw nas'ew put tots-sosompiyat nahni.

28 Noq̄w John Bethabarat ep sinmuy kūyit akw tuvoylalawh̄q, i' yaniwh̄ti, Jordan pāyut yupq̄öyveq̄'a.

²⁹ Qavoñvaqw John Jesus put awniqw túwahqe pañqawu: Meh, i' hapi mañat God aw taviwhqat anta, pam sinmuy qaanhtipuyamuy ayo yúkuni.

³⁰ Ura nu it tāqat lavayhtiqe pañqawu: I' tāqa añqw inuñkniha inuhpenihqe pas pávani, pam inuhpenihqe mohtinihqe òviy'o.

³¹ Noqw nu as put qa tuwi'ta; nikañw as pam Israel-sinmuy amumi mātaqtiniqat òviy nu pítuhqe, sinmuy kūyit akw tuvoylalawu.

³² Noqw John hin yórikqey tuawi'taqe pañqawu: Hikwsi hōwit antaqa òñaqw hawhqe, put ep qatuptuqw, nu aw yóri.

³³ Noqw nu as put qa tuwi'ta; noqw i' hak nuy sinmuy kūyit akw tuvoylataniqat aw ayataqa inumi yan lavayhti: Hikwsi hawte' hakiy ep qatuptuni. Ason um pan tuwe' navoti'taqw, pam hapi sinmuy Qahováriwtaqat Hikwsit akw tuvoylalawni. Yan hapi God inumi lavayhti.

³⁴ Noqw nu hapi aw yórikqe, òviy pay pas pam hapi God Tíatnihqat yan tuawi'ta.

The First Disciples of Jesus

³⁵ Pu piw qavoñvaqw John lōqmuy put aw nánatuwnaqamuy amumum wunuwkañw,

³⁶ Jesus pañ waymaqw, pam aw taytaqe pañqawu: Meh, i' hapi mañat God aw taviwhqat anta.

³⁷ Noqw put aw nánatuwnaqam put pañqawhq navotqe, Jesus añk'i.

³⁸ Pahsat pu Jesus namtökqe, puma put añkniqw túwahqe, amumi pañqawu: Ya uma hihta nāwakna? Noqw puma aw pañqawu: Rabbi, (pam Tutuqaynaqa i'nihqe pam'i) ya um haqam qatu?

39 Noqw pam amumi pañqawu: Uma inumumnen, aw yórikni; noqw òviy puma ep pituhqe, put haqam qátuhqat aw yórikqe, put amum huruhti, pay tāwa pas atkaqtiqw òviy'ò, (tāwa pakwút-sikishaqam aňhqe qöniltiq'ò).

40 Noqw ima lōyöm John hiñqawhq navotqe Jesus aňknihqamuy amuñaqw suhka Andrew yan mātsiwa, Simon Peter tupkoata.

41 Noqw pam mohti pāvay Simon túwahqe, aw pañqawu: Itam Messias tuwa; (pam moñw'asi'taqa, i'nihqe pam'i).

42 Nihqe pam put Jesus aw wikva; noqw Jesus put aw tātayhqe aw pañqawu: Um Simon Jonat tíata; um yahpiy haqahpiy Cephas yan túñwantiwni, pam Owa, i'nihqe pam'i.

Jesus Calls Philip and Nathanael

43 Qavoñvaqw Jesus Galileet aqwniqey unañwtiqe, Philip túwahqe, aw pañqawu: Um inuñkni.

44 Noqw Philip pi Bethsaidat aňqw sino, imuy Andrew nit pu Peter pumuy kitsókiyamuy aňq'ò.

45 Noqw Philip Nathanael túwahqe, aw pañqawu: Itam Messias tuwa, hakiy Jesus, Joseph tiyat, Nazareth aňqw tāqata. Ura Moses tutavot ep put pēna, pu ima God lavay'aymat lavayiyamuy aň piw put pēnaya.

46 Noqw Nathanael put aw pañqawu: Ya sen himu nukñwa Nazareth aňqw yámakni? Noqw Philip aw pañqawu: Um inumumnen aw yórikni.

47 Noqw Nathanael aňqwniqw, Jesus túwahqe put yan lavayhti: I' hapi pas antsa Israel-sino; it ep unatwi sūlawu.

⁴⁸ Noqw Nathanael put aw pañqawu: Ya um haqam nuy tuwi'va? Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Nāt Philip uñ qa wánwayhq, um nönvospaltsokit atpipniqw, nu uñ tuwa.

⁴⁹ Nathanael lavayhtiqe aw pañqawu: Rabbi, um kurs God Tíata, um Israel-sinmuy moñwiamu.

⁵⁰ Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Um nönvospaltsokit atpipniqw, nu uñ túwahqey pañqawhq, ya um paniqw tuptsiwa? Um nāt it epnihqe pas pávanyaqat aw yórikni.

⁵¹ Pu pam put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Yahpiy hapi ōveqatsit aw hötsíltiqw, uma aw tāyuñwni. Noqw God hoñviaymat nuy Sinot Tiyat ep ōmi yayvantakañw aw hantani.

2

The Wedding at Cana

¹ Ahpiy pāyis talq hakim Galilee-tutskwat ep kitsókit Canat ep nāñuani; noqw Jesus yuat pep nuhtuma.

² Noqw Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amum nāñuiwniqat aw tūtsamiwa.

³ Noqw oवालत súlawhtiqw, Jesus yuat put aw pañqawu: Puma okiw oवालत ñastaya.

⁴ Noqw Jesus yuy aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw hiñqawlawu? Pay ituwaniy nāto qa aw pitu.

⁵ Noqw put yuat tumal'a'yatuy amumi pañqawu: Umumi hiñqawhq, uma anhtotini.

⁶ Noqw pep navay owakuyhpi oyi, nanap lōp sen payhp wukokuyhpit añ ohpokit pan tūtukwa. Sinom kūyit akw nākwañw'ewakwtotaniqat ōviy

pāvam pep oyi, imuy Jew-sinmuy hapi pam tuwiamu.

⁷ Noqw Jesus tumal'a'yatuy amumi pañqawu: Uma kuyhpit añ kūyit opomnayani. Noqw puma put añ tsīkilaya.

⁸ Pu pam pumuy amumi pañqawu: Taa, uma añqw kukye', tūnopni'taqat aw kūyi'wisni; noqw puma aw kūyi'wisa.

⁹ Noqw tūnopni'taqa kūyit oavalaniwhtiqat añqw hikwt, put háqamyaqat qa navoti'ta. Pay tumal'a'yat put kukyaqam-sa navoti'yuñwa. Noqw ōviy tūnopni'taqa möönañwuy wánwayhqe,

¹⁰ Aw pañqawu: Pas hapi as soon hak qa nukñwat oavalat tūnopnañwu, nen ason pay sinmuy pavan ōöyaqw, pahsat pu pay hin'ewakwniñwu; noqw kurs um tuwat pas nukñwat ovavalt waranhta.

¹¹ Yan Jesus Galileet ep Canat ep kätatayhpit pas susmohti tumaltage, a'nö hímunihqey pan namtakna; noqw put aw nánatuwnayaqam put aw tūtuptsiwa.

¹² Yantaqat atsve pu' pam Capernaum aqw'a; pam-niqw, pu yuat-niqw, pu tupkomatu, noqw pu put aw nánatuwnayaqamu, nihqe puma pepeq pay qa wūhakis yēse.

Jesus Goes to the Temple

(Mt 21.12-13; Mr 11.15-17; Lk 19.45-46)

¹³ Noqw Jew-sinmuy hintsakpiam amutsva yūmosanihqat ep nōviwhqat aw pitsíwta, noqw Jesus Jerusalem aqw'a.

¹⁴ Nihqe God kīyat ep pakit, wāwakastuy, pu kanelmuy, pu hōwihtuy huhyayaqamuy pepeq

tuwa, pu sīvat nāhoyñwantotaqamuy pep yesqamuy.

¹⁵ Nihqe pam sosompihohyat wuvahpitat, pumuy sohsokmuy God kīyat añqw ihpoq lālaya, pu kanelmuyu, pu wāwakastuyu; nit pu sīvat nāhoyñwantotaqamuy sīvayamuy siwumnat, huhyanpiyamuy takumna;

¹⁶ Nit hōwihtuy huhyayaqamuy amumi pañqawu: Uma imuy ayo'haqami tsamyani; uma Inay kīyat qa huhyankitotani.

¹⁷ Noqw put aw nānatuwnayaqam u'nayaqw, ura yan pey'ta: Nu uhkiy eñem qanātusi'taqey ep nīnaniwni.

¹⁸ Pahsat pu Jew-sinom lavayhtotiqe put aw pañqaqwa: Noqw um hihta aw yankañw iit hintsaki; um hihta akw uh'ōqalay itamumi poñahtani?

¹⁹ Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Uma it God kīyat sahpuknayaqw, nu pāyis tālat añ put ahoy wunuptsinani.

²⁰ Pahsat pu Jew-sinom pañqaqwa: Lōp sunat añqw navay sihkay'taqat yahsañwuy añ i' kītiwhq, ya um pāyis tālat añ put aw ahoy wunuptsinani?

²¹ Noqw pay pam nāp tokoy God kīyatnihqat pañqawu.

²² Noqw ōviy pam mokiwuy añqw ahoy tātayhq, ura pam yan amumi lavayhtiqat put aw nānatuwnayaqam u'naya; nihqe puma hin pey'taqat tūtuptsiwa, pu Jesus yan amumi hin lavayhtiqata.

Jesus Knows All Men

²³ Noq̄w Amuhts̄va-yūmosanihq̄at ep nōviwhq̄, Jesus Jerusalem epniq̄w, sinom hīhihta kātutmalayat aw yórikyaq̄e, put aw tūtuptsiwa.

²⁴ Noq̄w pay Jesus pumuy amumi qa tuptsiwa, sohsokmuy amumi navoti'taq̄e òviy'ò.

²⁵ Noq̄w soon pas piw hak Jesus put āwintani; pi himu sinot unañwpeq̄niq̄w pam navoti'tañwu.

3

Jesus and Nicodemus

¹ Pu hak Pharisee-sinmuy amuñaq̄w t̄aqa Nicodemus yan m̄atsiwhqa qatu, Jew-sinmuy amuñaq̄w moñwi.

² I' hak m̄ihikpuva Jesus aw p̄ituhq̄e, aw pañqawu: Rabbi, itam hapi pas suyan un̄ God añq̄w sinmuy tutuqaynaniq̄e p̄ituhq̄at m̄atsi'yuñwa; ispi kurs God qa úmumniq̄w, um k̄atatayh̄pit hintsakq̄ey kurs hin hintsakniq̄'ò.

³ Noq̄w Jesus lavayhtiq̄e put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Pas qa piw tihtiwhqa soon God moñwtunatyayat aw yórikni.

⁴ Noq̄w Nicodemus put aw pañqawu: Noq̄w hak wuynikañw hin piw tihtiwmantani? Ya sen pam yuy ponoyat aq̄w pake', piw tihtiwmantani?

⁵ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Hak kūyit-nikañw pu piw Qahováriwtaq̄at Hikwsit qa akw tihtiwhqa pas soon God moñwtunatyayat aw pákini.

⁶ Sinot ahpiy tihtiwhqa sinoniñwu; pu Hikwsit ahpiy tihtiwhqa put ahpiy qatsit himuy'ta.

⁷ Pas uma soon qa pu' piw tihtiwyaniq̄at nu ūmi pañqawhq̄at um ep qa pas hin wūwantani.

⁸ Hūkañw haqami hūhuknik pañsoq hūhukñwu, noqw as um sōykitaqw navotñwu; nīkañw háqaqwnikañw pu haqaminihqat um qa mātsi'tañwu; noqw pan hapi Qahováriwtaqa Hikwsi put ahpiy tihiwyaqamuy unañwayamuy ep tumalay'tañwu.

⁹ Noqw Nicodemus lavayhtiqe put aw pañqawu: Noqw ī hin pasiwtani?

¹⁰ Noqw Jesus lavayhtiqe put aw pañqawu: Ya um as Israel-sinmuy tutuqaynaqanikañw īit qa navoti'ta?

¹¹ Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Itam hihta navoti'yuñqey yuaatota, pu hihta aw yórikyaqey tuawi'yuñwa, noqw uma itahtuawiy qa ōmahtota.

¹² Noqw kurs nu pay yep qatsit ep hihta hinyuñqat umuy āwintaqw uma qa tūtuptsiwē', puyaw tis nu ōveqatsit ep hihta hinyuñqat umuy āawnaqw uma hin put tūtuptsiwani?

¹³ Qa hak hapi hisat ōmiqatsit aw wūvi, pas ōveqatsit añqw hawhqa-saa, i' Sinot Tiat ōveqatsit ep qátuhqa.

¹⁴ Noqw ura Moses qayēsiwhpuve tsūat himut-sokit ep hāyaqw, pan hapi Nu Sinot Tiat pas soon hihta ep qa hāyiwni.

¹⁵ Noqw nāp hak inumi tuptsiwihqa qa hovalniwht qatsit qaso'taqat makiwni.

¹⁶ Pi God sinmuy amumi pas unañway'kañw kahkawnage, ōviy pas sūkw tiy tavi, nāp hak put aw tuptsiwihqa qa hovalniwht, qatsit qaso'taqat himuy'vani.

¹⁷ Pi God Tiy sinmuy ayo óyaniqat ōviy put añqw tavi, sinmuy hin yukunaniqat qa paniq'ō.

18 Pi God put Tiyaat aw tūtuptsiswaqamuy amuñem qa hinwat yukut, pumuy mātavi; nīkañw pam put qa aw tūtuptsiswaqamuy sivintoyniwyanīqat pay pan amuñem yuku, puma put sūkw Tiyaat qa aw tūtuptsiwqh ōviy'o.

19 Pay i' Tāla tūwaqatsit aw pituq̄w, sinom put qa nānawaknat, soq qatālat ep hahlayya, puma qalomáhintsatskaqe ōviy'o. Noq̄w paniq̄w hapi ōviy God pumuy sivintoynaniqey amuñem yuku.

20 Pi haqam qalomáhintsakqa tālat qa hahlayñwu, piw tālat qa awniñwu, taq nāphisat ka hintsakpiat suhputsniwñiqw ōviy'o.

21 Noq̄w pi i' hak pas qaatsat hinmaqa tālat awniñwu; nihqe pam God ōqalayāt ahpiy tumal-taqey tunvotnañwu.

Jesus and John

22 Iit atsve pu' Jesus put aw nānatuwnayaqamuy amumum Judea-tutskwat ep pitu; nihqe pep pumuy amumum qátuhqe, sinmuy kūyit akw tuvoylalawu.

23 Noq̄w Salem ahayhp Aenon ep a'nō pāhuniq̄w, ōviy John pep piw sinmuy kūyit akw tuvoylalawu,

24 Pam nāt sivikimi qa tūviwhqe ōviy'o.

25 Noq̄w John aw nānatuwnayaqam hakiy hin kwanw'ewayhtiniqat ep Jew-sinmuy amumum nāñwuy'yuñwa.

26 Noq̄w puma John aw ōkihqe, aw pañqaqwa: Rabbi, ura i' Jordan yupqōyve úmumñihqa sinmuy kūyit akw tuvoylalawu; noq̄w sinom sohsoyam put aw ōkiwta. Ura um put hakiy lalvaya.

27 Noq̄w John lavayhtiqe pañqawu: Kurs hak ōqalat makiwhqa kurs hin qa ōñaq̄w put makiwñi.

28 Pi uma nāp inumi navoti'yuñqw ura nu pañqawu: Nu' qa Christ, pay ura nu put apyeve ayatiwa.

29 Kwusi'taqa hapi möönañwniñwu; nopw put kwātsiat wunukañw aw tūqayte', put tōnayāt ep pas hinhaqam hahlayhtiñwu. Noqw ōviy hapi ihahlayhpi pas hin hintaniqey anhti.

30 Pam soon qa suyhtsepñwat ōqawi'mani; noqw nu pay soon qa pevewmani.

He who Comes from Heaven

31 Pi ōñaqw pítuhqa hapi pas sohsokmuy amupyevee, noqw i' tūwaqatsit añqwnihqa yep qatsit tunatyawta, nihqe yep qatsit tunatyayat yuaatañwu. Oñaqw pítuhqa hapi pas sohsokmuy amupyevee.

32 Nihqe pam hihta aw yórikkañw, pu navotqey put yuaata; noqw qa hak put tuawiyat kwusu.

33 Tuawiyat kwúsuhqa put hapi akw God pas antsanihqat pañqawu.

34 Pi God añqw ayatiwhqa God lavayiyat yuaata; pi God put pas qa tuwanit Hikwsit maki'taq'ö.

35 Pi Naat Tiy aw unañway'taqe, ōviy sohsok hihta aw put ōqalmaqa.

36 God Tiyat aw tuptsiwhqa hapi pay qatsit qaso'taqat himuy'ta; pu God Tiyat aw qa tuptsiwhqa hapi pas soon qatsit aw yórikni; pánis-sa pi God itsívuat put aw huruiwta.

4

Jesus and the Woman of Samaria

¹ Noq̄w ima Pharisee-sinom nanaptaq̄w, yaw Jesus John epnihq̄e wūhaq̄nihq̄amuy sinotakañw, pumuy kūyit akw tuvoylalawu.

² Pay as pi Jesus qa nāp sinmuy kūyit akw tuvoylalawu, pay put aw nānatuwnayaq̄am pantsatska.

³ Noq̄w yaw pumuy yan nanaptaq̄at Jesus navotq̄e, Judea-tutskwat mātap̄t, pu Galilee-tutskwat aq̄w'a.

⁴ Noq̄w pas pam kurs hin qa Samaria-tutskwat añni.

⁵ Nihq̄e ōviy pam Samariat ep kitsókit Sycar yan mātsiwhq̄at aw pitu, ura Jacob tiy Joseph hihsaq̄ tutskwat máqahq̄at áhayhp̄nihq̄at aw'i.

⁶ Noq̄w Jacob nōñanvatñiat pep'e. Noq̄w Jesus waynumq̄e māñuiwkañw, patñive qatuptu tāwanasavehaq̄amo (tāwa navaysikishaq̄am añh̄q̄e q̄ōniwmaq̄'ō)

⁷ Noq̄w hak Samariat ep wuhti kuytoq̄e ep pitu, noq̄w Jesus put aw pañq̄awu: Okiw nuy kuynaa.

⁸ (Put aw nānatuwnayaq̄am kīmihaq̄ami tunōstuiwisa.)

⁹ Noq̄w pahsat pu Samariat ep wuhti put aw pañq̄awu: Ya hintaq̄w ōviy um Jew-sinonikañw in-umi kuyhtuviñlawu, susmataq̄pi nuy Samariat ep wuhtiniq̄ō'? Ima Jew-sinom pi Samariat-sinmuy amumum qa hintsatskaq̄w ōviy'o.

¹⁰ Noq̄w Jesus lavayhti q̄e put aw pañq̄awu: As um God kuwahtipuyat mātsi'te', pu hak ūmi kuyhtuviñtaq̄at hákiyñihq̄at tuwi'tani. Nen um put aw tūviñtaq̄w, soon pam uñ kūyit taytaq̄at qa máqani.

¹¹ Noq̄w wuhti put aw pañq̄awu: Meh, tāqa, noq̄w pi um hihta akw kuyniq̄ey ñastaa, noq̄w patñi hin-

urs hötsi. Noqw um put kūyit taytaqat háqamnihqe ōviy'o?

¹² Ya um itanay Jacob epnihqe hak pas pávani? Pam pi ura itamuy pay hísathaqam it patñit maqa; nihqe ura nāp put ańqw hīhiko, pu tímatu, pu pokmatū.

¹³ Jesus lavayhtiqe put aw pańqawu: It pāhut ańqw hikwqa pay piw pānaqmokmantani.

¹⁴ Nikańw ason nu' hakiy kūyit maqaqw, put ańqw hikwqa soon hisat pānaqmokni; noqw nu' hakiy kūyit maqaqw, pam kūyi hakiy ahsonve pāhut yamamataqat antani, nen qatsit qaso'taqat aaniwnani.

¹⁵ Noqw wuhti put aw pańqawu: Meh, tāqa, himu as um nuy it kūyit maqaqw, nu pāpu qa pānaqmokni, piw qa ańqw kuytomantani.

¹⁶ Noqw Jesus put aw pańqawu: Yupa uhpuwsuńway wiktoo, noqw uma ańqwni.

¹⁷ Noqw wuhti lavayhtiqe put aw pańqawu: Nu nāsta puwsuńway'ta. Noqw Jesus aw pańqawu: Pas um súańqawhqe Nu nāsta puwsuńway'ta, kita.

¹⁸ Pi um as tsívotnihqamuy puwsuńwta; noqw i' pu' umum qátuhqa pay qa uhpuwsuńwa. Um pańqawhqe súańqawu.

¹⁹ Noqw wuhti put aw pańqawu: Meh tāqa, kurs um hak God lavay'ayaata.

²⁰ Noqw itanam pi it tūkwit ep God aw nānawakna; noqw úmuyniqw pi as sinom soon qa Jerusalem ep God aw nānawaknani.

²¹ Noqw Jesus put aw pańqawu: Wuhti, um nuy tuptsiwni, pay nāt uma qa it tūkwit, piw qa Jerusalem ep Inay aw nānawaknaniqat aw pituto.

²² Uma hihta aw nānawaknaqey haknihqat qa

navoti'yunwa; itam pi hakiy aw nānawaknaqey navoti'yunwa, pi God Jew-sinmuy amuhpiy sinmuy ayo ōoyaqw ōviy'o.

²³ Nikañw pay nāt aw pituto, híkispí pas aw pitsíwta, pep pu' hakim añ pas antsa Inay aw nāwakinwisqam unañway añqw pas antsay'kahkañw put aw nāwakinwisniqat aw'i. Pi pan hapi hakim Inay aw nāwakinwisnihqamuy pam tuñlay'ta.

²⁴ Pi God hapi Hikwsi; noqw put aw nāwakinwisqam pas soon qa unañway añqw pas antsay'kahkañw put aw nāwakinwisni.

²⁵ Noqw wuhti put aw pañqawu: Antsa yaw hak Messias Christ yan tūñwantiwhqa God añqw pítuniqat nu navoti'ta; ason yaw pam hak pite', itamuy sohsok hihta āawnani.

²⁶ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay nu ūmi yuaataqa hapi pam Messias.

²⁷ Noqw pahsat pu put aw nānatuwnayaqam ōkihqe, pam wuhtit amum yuaataqw aw kāwuwaya; noqw qa haqawa put hihta tūviñtaqat, pu sen pam hinoqw put aw yuaataqat put tūviñta.

²⁸ Noqw pahsat pu wuhti wikoroy pep mātapt, kīminihqe, ep sinmuy amumi pañqawu:

²⁹ Kurs huvam inumum pāmiye', it hakiy tāqat nuy añqaqw hihta hinhtiqat sohsok nuy āawnaqat aw uma yórikyani; ya sen qa i' hak Christ?

³⁰ Pahsat pu puma kīñaqw nõñakqe, put aw ōki.

³¹ Noqw put ahkwayñap Jesus aw nānatuwnayaqam put aw ō'qalyaqe pañqaqwa: Nõsaa, Tutuqaynaqa.

³² Noqw pam umumi pañqawu: Pay nu nõvat nõsniqey himuy'taqw, uma put qa tuwi'yunwa.

33 Noqw ōviy put aw nánatuwnayaqam nānami pañqawwa: Ya sen pay hak eñem nōvay'va?

34 Noqw Jesus amumi pañqawu: Nu hakiy nuy añqw távihqat tunatyayat hintsake', put tumalayay yúkiniaq pam pantaqa inuñem nōsiwhqat anta.

35 Noqw ya uma qa pañqawwa: Pay nāt nālōq mūmuyawhtuy ep pu' natwani tsovalniwni, kitota? Meh, nu umumi pañqawni: Kurs huvam kwuh-pukye', pāvasat añ yórikyaa; pi pay tukwsiwyuñqe tsovalniwniqat aw pitsíwta.

36 Noqw hōhōkqa ahsalawñwu, nihqe soñawnen sinmuy tsovalaqw, puma qatsit qa so'taqat himuy'vayani. Noqw uyhqaniqw, pu hōkqa puma nāma hahlayhtiñwu.

37 Noqw yep hapi yan yuaatiwhqa pas antsa: Suhka uyhq, pu suhka hōqō, ii.

38 Uma haqe' qa maqsontotat añ hōqyaniqat nu aw umuy ayata. Pay pētu añ tumaltotaqw, uma amumum sumitumalay'yuñwni.

39 Noqw kaysiwhqam Samariat ep sinom pep kīve yesqam wuhtit lavaiyat ahpiy Jesus aw tūtuptsiwa, ura pam pañqawu: Pas nu añqaw hihta hinhtiqtat pam nuy sohsok āawna.

40 Noqw ōviy Samariat ep sinom Jesus aw ōkihqe, pam pumuy amumum huruhtiniqtat put aw nānawakna; noqw pam lōs tāwat añ pep qatu.

41 Noqw piw nāt pētu kaysiwhqam pas nāp lavaiyat ahpiy put aw tūtuptsiwa;

42 Nihqe wuhtit aw pañqawu: Pu' hapi itam tūtuptsiwa, qa uhlayaiy ahpiy'o, pi itam pas nāp aw tūqayyuñqe, pas suyan i' hak sinmuy ayo ōoyhqa Christnihqat itam nanapta.

Jesus Heals an Official's Son

⁴³ Noqw ahpiy lōs talq pam pañqw ahpiynihqe, Galileet aqw'a.

⁴⁴ Pi God lavay'ayaat nāp tutskway ep qa kaptsiwtañwuqat Jesus nāp pañqawu.

⁴⁵ Noqw pam Galilee-tutskwat ep pituqw, Galilee-sinom put pās taviya, puma pi nuhtum Jerusalem ep nōviwhqat épeqyaqe, put hihta hinhtiqtat sohsok aw yórikyaqe òviy'o.

⁴⁶ Noqw Jesus Galileet ep Canat aw piw pitu; pep ura pam kūyit añqw ovavallat yuku. Noqw hak pas pavan sinot tiat tiyo Capernaum ep tūtuya.

⁴⁷ Noqw yaw Jesus Judeat añqw Galileet ep pítuhqat naat navota; noqw pam as put ámunnen tiyotiyat qalaptsinaniqtat pam aw nāwakna, pam okiw mokíwuy aqw pitsíwtaqw òviy'o.

⁴⁸ Pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Pas uma añ kātatayhpit hihta tuawi'yuñqat aw qa yórike' soon tūtuptiwani.

⁴⁹ Noqw pas pavan tāqa put aw pañqawu: Tāqa, um okiw itiy nāt qa mokq aqwni.

⁵⁰ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um aqwni, pay uhti qatu. Noqw Jesus put aw hin lavayhtiqtat tāqa tuptsiwhqe, pañqw ahpiy'o.

⁵¹ Nihqe òviy pam pahsat atkaminiqw, tumal'aymat ahsawvayaqe āawnayaqe aw pañqaqwa: Pay uhti qa mokqe qatu.

⁵² Pahsat pu pam hísatniqw añqwtiqat pam pumuy tūviñta; noqw puma pañqaqwa: Tāvok tāwanasaproyaqw (tāwa añhqe tsañe'sikis qōniwmaq) pam mukihoya.

⁵³ Noqw naat navoti'taqw, ura pahsat Jesus put

aw pañqawu: Pay uhti qatu, kita. Nihqe òviy pam nāp tuptsiwa, pu kīyat sohsoyam ep yesqamu.

⁵⁴ Noqw Jesus Judeat añqw Galileet ep pitut yan kātatyhpit tumaltaqe pas hímunihqey pahsat lōs namtakna.

5

The Healing at the Pool

¹ It atsve pu Jew-sinmuy nōviwhqayamuy aw pitu; noqw Jesus Jerusalem aqw'a.

² Noqw Jerusalem epeq haqam kanelhötsiwat yan túnwantiwhqat aqlap patuphaiwta; pam Hebrew-sinmuy amuhkwa Bethesda yan mātsiwhqa; noqw pam tsivót-sikivo tuhööy'ta.

³ Noqw okiw hakim òöyput, pu qapostalyaqam, qayaktaqam pu amuhpa' sümokput tütuyyaqam qaan'ewakw hintaqam pañ qatsya, pāhut poniniykuñqat maqaptsi'kahkañwo.

⁴ Pi haqe' qalawmaq, òveqatsit añqw hoñviaya pāmiq hāwe', put poniniykinañwuniqw òviy'o; noqw pāhut poniniykuqw, hak aqw mohti pake' tūyay qalaptuñwu.

⁵ Noqw hak tāqa sunat pakwt nanal sihkay'taqat yahsañwuy añ hihta tütuyhqa okiw pep qatu.

⁶ Noqw pam wáökiwtaqw Jesus túwahqe, pam hisat pantaqw navoti'taqe aw pañqawu: Ya um qa qalaptuniqey nāwakna?

⁷ Noqw tütuyhqa lavayhtiye put aw pañqawu: Tāqa, pi pāhu poniniykuqw, kurs hak okiw nuy aqw pánañwu. Okiw nāt nuy aqw hoytaqw, pay haqawa inupyeve aqw pákiñwu.

8 Noqw Jesus put aw pañqawu: Wunuptut, uh'ahpay ömahtat, nakwsuu.

9 Noqw pahsat pay tāqa qalaptuqe, ahpay ömahtat, nakwsu. Noqw ep nasuñwintalönwiwta.

10 Noqw öviy Jew-sinom qalaptuqat aw pañqaqwa: Pu' hapi nasuñwintalönni, um uh'ahpay kinumniqw pam qa súanta.

11 Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Pi hak nuy qalapsinaqa inumi pañqawu: Uh'ahpay ömahtat, nakwsuu, kita.

12 Pahsat pu puma put tüviñtotaqe, aw pañqaqwa: Noqw ya hak um uh'ahpay ömahtat nakwsuniqat ümi pañqawu?

13 Noqw i' hak qalaptuqa put hákiyniqw qa navoti'ta; sinom pep suhpantaqw Jesus pay ahpiyniqw öviy'o.

14 Ahpiy pantaqw Jesus God kīyat ep put túwahqe aw pañqawu: Meh, um hapi qalaptu; um pāpu qaanhtiput qaan hinmani, taq nāp hisat ka um hihta pas pāpu qalolmat aw pītuni.

15 Noqw tāqa ahpiynihqe kurs Jesus put qalapsinaqat Jew-sinmuy āawna.

16 Noqw paniqw öviy Jew-sinom Jesus aw wuk-tota; nihqe aw put haqami hintsanyaniqey tunatyawyuñwa, pam nasuñwintalönnit ep it tumal-taqw öviy'o.

17 Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Nāt Ina pew pahsavo tumalay'ta, noqw öviy nu' piw tumalay'ta, kita.

18 Yantaqat ahpiy Jew-sinom Jesus nīnayaniqey pas pāpuwat tunatyawyuñwa, pam nasuñwintalönnit qa hihtata; nit qa put-saa, pas piw pam God put náatnihqat pañqawhqe pas

God-nihqey pańsoq nātsoka.

The Authority of the Son

¹⁹ Pahsat pu Jesus lavayhtiqe, amumi pańqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pańqawni? Pas soon Tiat hihta nāp nahpiy hintsakńwu, pas Naat hihta hintsakq, aw tayte' pam put hintsakńwu; pi pam hihta hintsakq Tiat piw put an hintsakńwu.

²⁰ Pi Naat Tiy aw unañway'ta, nihqe hihta hintsakqey sohsok put aw mahtakinta; nihqe pam iit tutmalat epnihqe nāt pas pávanyaqat put aw mahtaknaqw, uma kātayyuńwni.

²¹ Pi Ina so'pumuy ahoy tātaynańwu, pu qatsihuytańwu; noqw pan hapi piw nu' put Tiat hakiy tātaynanik panhtińwu.

²² Pi Ina qa hakiy hinwat yuykuna; pam put sohsok pantaqat nuy put Tiy aw mātavi,

²³ Sohsoyam nuy kaptsi'yuńwniqat ōviy'o, pas Inay hin kaptsi'yuńqey pan'i; hak nuy qa kaptsi'taqa piw Inay nuy añqw távihqat qa kaptsi'tańwu.

²⁴ Pas antsa, pas antsa nu umumi pańqawni: Ilavayiy navotqa, pu Inay nuy añqw távihqat aw tuptsiwhqa hapi qatsit qaso'taqat himuy'ta; noqw God pas soon put hinwat yukunani; pi pam moki-wuy añqw qatsit aw yámakiwtaq'ö.

²⁵ Pas antsa, pas antsa nu umumi pańqawni: Ima so'pum God Tiyat tōnayat nanaptaniqat aw pituto, hikis pi pay aw pitsiwtá; noqw nanaptaqam yesvani.

²⁶ Pi Ina pas nāp nahpe qatsit pasiwtaqe, pan piw nu put Tiat pas nāp nahpe qatsit pasiwtaniqat pam inuńem yuku.

27 Nihqe nu hin hihta ep yúkumantaniqat nuy öqalmaqa, nu hapi Sinot Tíatniqw öviy'ó.

28 Uma it aw qa pas káuwantotani; nāt tūamit añ tañawtaqam sohsoyam itōnay nanaptaniqat aw pituto.

29 Noqww puma pañqw nõñakni; ima lolmat tumaltotaqam qatsit aw yesvani; noqww pu qalolmat tumaltotaqam hovalniwyaniqey aw yesvani.

Witnesses to Jesus

30 Soon nu nāp nahpiy hihta hintsakni; nu hin navote', put ahpiy hin yúkuñwu, noqww nu hihta suan yúkuñwu, ispi nu qa itunatyay hinhtiniqey tunatyawtat, pas nuy añqw távihqat Inay tunatyayat nu hinhtiniqey tunatyawtañwuniquē.

31 Kurs nu pay nāp nātuawi'taniqw, ituawi hapi qa antsani.

32 Pay nuy hákiynihqat pas suhka tuawi'ta; noqww nu navoti'taqw pam nuy suan tuawi'ta.

33 Ura uma John aw hakimuy ayatota; noqww pam nuy súan tuawi'ta.

34 Níkañw pay nu sinot nuy hin tuawiyat qa pas antsatañwu; noqww pi as uma ayo nõñakniqat öviy nu yan lavayhti.

35 John pi as pas kopitsoki uwiwitaqa talni'taqat panta; noqww as uma put talniyat ep hahlayyaniqey hihsavo suhtaq'ewya.

36 Níkañw pay John tuawiyat epnihqe himu pas pávannihqa nuy tuwi'ta. Itumala nuy Inay añqw taviwhqat mahtakna. Ina nuy hihta hinhtiniqey yúkuniqat öviy ayataqw, nu put hapi tumalay'ta.

37 Ina nuy añqw távihqa pas nāp nuy hákiynihqat pañqawu: Uma pi qa hisat put tōnayat nanapta, piw hin son'iwhqat aw yórikya.

38 Noqw put lavayiat umuh'unañway qa aw tuyqawi'ta, ōviy pi pam hapi añqw taviqw, uma put aw qa tūtuptionsiwa.

39 Uma tutuvenit ahpiy qatsit qa so'taqat tuway'yunqey wūwantotaqe, ōviy put añ puritota; noqw pi pam nuy hákiynihqat tuawi'ta.

40 Noqw uma inumiye' qatsit makiwyaniqey qa nānawakna.

41 Nu sinmuy tayawinpiyamuy qa nāwakna.

42 Pi nu umumi navoti'taqw uma umuh'unañwpeq God aw qa unañway'yunwa.

43 Nu Inay tuñwniyat aw yankañw pituqw, uma nuy qa kwusuya; pay ason hak pas nāp tuñwniy aw yankañw pituqw uma pay soon put qa kwusayani.

44 Ya uma hin tūtuptionsiwani? Oviypi uma nānañaqw tayawinpit tuñlay'kahkañw tayawinpit God-sa añqwnihqat qa tunatyawyuñwa.

45 Uma umuh'unañwpeq qa pan wūwantotani: Pam Nay aw itamuy qaantaqat ep tūkopanani. Pay suhka umuy pantsakni, aw umuhtaqa'nañwa, Moses.

46 Pi uma as Moses tūtuptionsiwe', soon nuy qa tūtuptionsiwani, pi pam nuy pēna.

47 Nīkañw kurs uma put pēniyat qa tūtuptionsiwe', ya uma hin ilavayiy tūtuptionsiwani?

6

Jesus Feeds the Five Thousand
(Mt 14.13-21; Mr 6.30-44; Lk 9.10-17)

1 Iit atsve pu' Jesus Galileet ep wuhkovatuphat Tiberias yan piw túnwantiwhqat ayoqwat yama.

2 Noqw sinom qaan'ewakw hintaqam put añkya, pam tūtuyyaqamuy amuhpa' kātatayhpiy tumaltaqw aw yórikyaqe òviy'ò.

3 Noqw Jesus tsomomiq wupqe, put aw nánatuwnayaqamuy amumum pepeq qatuptu.

4 Noqw Jew-sinmuy tuiwiam Amutsva-Yūmosanihqat ep nōviwhqat aw hayiñwiwta.

5 Noqw Jesus kwuhpukqe, sinmuy qaan'ewakw hintaqamuy put aw ökiwtaqamuy amumi yórikqe, Philip aw pañqawu: Ya itam sen haqam tunöstuiyaqw ima nōnösani?

6 Noqw pay pam put aw hin hepqe òviy kita, pay pi as pam hinhtiniqey nāp navoti'taqe òviy'ò.

7 Noqw Philip put aw pañqawu: Pay as pi kurs itam lōp sunat sivat akw pōlavikit tuiye', itam nāto kurs hin pumuy sohsokmuy hiñsakw nopnayani.

8 Noqw suhka put aw nánatuwnaqa Andrew, it Simon Peter tupkoat, Jesus aw pañqawu:

9 Hak yep tiyohya tsivot sōhōvosvōlavikit nitkay'va, pu lōqmuy tsākw pākiwhtuy; noqw ya pam sinmuy kaysiwhqamuy amumi hímuu?

10 Noqw Jesus pañqawu: Uma sinmuy yesvanayani. Noqw pep a'nō tūsaqa; noqw òviy sinom pañ yesva, tsivot-sikip sōmorit pahsa'haqam tahtaqtu.

11 Pu Jesus pōlavikit ömahtaqe, put ep hihlayhtit, put aw nánatuwnayaqamuy amumi put oya; noqw puma añ yesqamuy amuhpa put o'ya, pu pākiwhtuy pīwu, hihsa'haqam nānawaknaqat pah-

saa.

¹² Noqw pumuy õöyaqw, pam put aw nánatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Uma yónoyhput akwsiñwqat tsovalayani, noqw qa himu hovalniwni.

¹³ Noqw õviy puma tsivot söhövosvölavikit añqw yónoyhput nõnõsaqamuy akwsiñwpuyamuy tsovalayaqe, pakwt lõq sihkay'taqat tutsáysivut añ opomnaya.

¹⁴ Noqw Jesus kátatayhpit tumaltaqw, sinom aw yórikyaqe, pañqaqwa: Pay kurs pas antsa i' tāqa God lavay'ayaat tūwaqatsit aw pitúniqa.

¹⁵ Noqw puma put awe', pas õqalay akw put moñwtapyaniqat Jesus māmatsqe pay nāla piw tso-mot aqwhaqamii.

Jesus Walks on the Water
(Mt 14.22-33; Mr 6.45-52)

¹⁶ Noqw tapkiqw put aw nánatuwnayaqam wuhkovatuphat aw hanhqe,

¹⁷ Pākihut aqw yuñt pāvaqe Capernaum aqweya; noqw nuñwu qatālawvaqw, nāt Jesus qa pitu.

¹⁸ Noqw pumuy panwisq, a'nõ hukvaqw pāhu a'nõ hoñvanta.

¹⁹ Noqw õviy puma pāhut añqe' kwetstiwisqe payhp, sen nālöp tutskwatuwanit pahsavohaqami hoyóyoykuyaqw, Jesus pāvaqe waymakañw pākihut aw hayiñwna. Noqw pam panmaq, puma put tutwaqe pas tsātsawna.

²⁰ Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pay nūu, uma qa tsawiniwyuñwni.

²¹ Pahsat pu puma hahlayhtotiqe, put pākihut aqw panaya; noqw pahsat pay pākihu pumuy haqami hoyóyototaqat aqw pitu.

The People Seek Jesus

22 Noqw qavoñvaqw sinom wuhkovatuphat ayaqwat huruhtotişam ura pay suhka pākihu pápiqniqw put u'naya; noqw ura Jesus aw nánatuwnayaqam put aqw yuñqw, pay ura Jesus pumuy qa amumum put aqw paki, noqw pay puma nanalt ahpiyya.

23 Noqw pay pētu pākihu Tiberius añqwayaqam pañso öki, ura Tutuyqawhqa haqam pölavikit ep hahlayhtit tünopnaqat pañsoo.

24 Noqw sinom Jesus-nikañw pu put aw nánatuwnayaqamuy pep qa tutwaqe, pākihut añ yuñt, Jesus hepwisqe Capernaum ep öki.

Jesus the Bread of Life

25 Nihqe puma wuhkovatuphat yupqöyveq put tutwaqe, aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, ya um hisat peqw pitu?

26 Jesus lavayhtiçe pumuy amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma kätutmalat aw yórikyaqey qa paniqw nuy hepnumya, pi uma pölavikit nōñösaqe ööyaye öviy'o.

27 Uma nōsiwhqat pay súlawhtiñwuqat qa put öviy tumalay'yuñwni. Uma nōsiwhqat qatsit qaso'taqat aniwnaqat öviy tumalay'yuñwni; put hapi nu' Sinot Tiat umuy máqani. Pi Ina God öqalay akw nuy tuvoylata.

28 Noqw puma put aw pañqaqwa: Noqw itam hihta tumalat hintsatske' God tayawnayani?

29 Jesus lavayhtiçe amumi pañqawu: Uma hapi hakiy God añqw távihqat aw tütuptsiwe', yan God tayawnayani.

30 Pahasat pu puma put aw pañqaqwa: Noq̄w ya um hihta akw put pantaqat itamumi mahtak-naq̄w itam aw yórik̄ye' ūmi tūtuptsiwani? Um hihta tumalay'ta?

31 Itanam pi ura qayēsiwhpuve hihta mennat nōnova; ōviy pi yan pey'ta: Pam ōveqatsit añq̄w pumuy tunōsmaqa, yan'i.

32 Pahasat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Qa Moses pút pōlavikit ōveqatsit añq̄w umuy maqa; noq̄w Ina hapi pas antsa pōlavikit ōveqatsit añq̄wnihqat umuy maqa.

33 Pi ōveqatsit añq̄w hawhqa hapi God añq̄w pōlavikit anta, pam hapi sinmuy qatsit huylawu.

34 Pahasat pu puma put aw pañqaqwa: Tutuyqawhqa, um okiw sutsep itamuy it pōlavikit huylawni.

35 Noq̄w Jesus amumi pañqawu: Nu hapi pōlaviki hakiy qatsit máqañwuqa; inumi pítuhqa soon hisat tsōnmokni, pu inumi tuptsiwhqa soon hisat pānaqmokni.

36 Noq̄w pi nu ura umumi pañqawu: Uma as inumi yórikyakahkañw qa tūtuptsiwa.

37 Sohsoyam Inay añq̄w inumi noiwyaqam inu-miyani, noq̄w ason hak inuminiq̄w, soon nu put ayo tūvani.

38 Nu qa nāp itunatyay hintsakniqe ōveqatsit añq̄w hāwi, nu Inay nuy añq̄w távihqat tunatyayat hintsakniqe ōviy'o.

39 Noq̄w i' hapi Inay nuy añq̄w távihqat tunatyata: Nu sohsokmuy hakimuy put ahpiy inu-mi noiwyaqamuy qa hihtawat kwayht, nuhtuñk talōnvaqat ep pumuy ahoy tātaynani.

⁴⁰ Noq̄w i' hapi nuy aṅq̄w távihqat tunatyaata: Sohsoyam Tiyat aw yórikyakahkañw, put aw tūtuṭsiwaqam qatsit qaso'taqat makiwyani; noq̄w nu nuhtuñk talōnvaqat ep pumuy ahoy tātaynani.

⁴¹ Pahsat pu Jew-sinom put aw qayan unañway hiñqaqwa, pam pōlaviki ōveqatsit aṅq̄w hawhqeý ura pañqawhq ōviy'o.

⁴² Nihqe puma pañqaqwa: Ya qa i' Jesus, it Joseph tíata? Itam put náyat-nikañw pu yuyat pumuy tuwi'yuñwa. Noq̄w ya hintaqw ōviy pam ōveqatsit aṅq̄w hawhqeý pañqawlawu?

⁴³ Noq̄w ōviy Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Uma qa nānahpa' qaán umuh'unañway hiñqaqwani.

⁴⁴ Pas Ina nuy aṅq̄w távihqa hakiy pan unañwtoynaq̄w, pam-sa inumini; noq̄w nu nuhtuñk talōnvaqat ep put ahoy tātaynani.

⁴⁵ Pi ura God lavay'aymuyatuy pēniyamuy aṅ yan pey'ta: Pu puma sohsoyam God aṅq̄w tutuqayyani, yan'i. Paniq̄w ōviy sohsoyam Inay aṅq̄w nanaptakañw pu tūqayyaqam inumi ōkiwta.

⁴⁶ Pay ka hak hisat Inay aw yóriqat nu qa pañqawu, hal i' hak God aṅq̄w pítuhqa, pam-sa Inay aw yóriki'ta.

⁴⁷ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Inumi tuṭsiwhqa hapi qatsit qaso'taqat pay makiway'ta.

⁴⁸ Nu hapi pōlaviki sinmuy qatsit máqañwuqa.

⁴⁹ Pay as pi umanam qayēsiwhpuve hihta mennat nōnōsat, pay qa yēse.

⁵⁰ Nu hapi i' pōlaviki ōveqatsit aṅq̄w hawhqa, it pōlavikit aṅq̄w nōsqa qa mokniqat ōviy'o.

⁵¹ Nu hapi taytaqa pōlaviki ōveqatsit aṅq̄w hāwi;

it pōlavikit añqw nōsqa sutsep qátuni. Noqw nu pōlavikit lavayhtiqe itokoy pañqawu; put hapi nu sinmuy amuñem távini, puma yesniqat ōviy'ō.

⁵² Noqw ōviy Jew-sinom put ep nāñwuy'yuñqe, pañqaqwa: Ya sen i' hin itamuy tokoy nopnani?

⁵³ Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Pas uma Sinot Tiyat tokoyat qa nōñsakañw, pu put uñwáyat qa hikwye' uma umuh'unañwpeq qatsit ñastayani.

⁵⁴ Itokoy tūmoytakañw, pu iuñway hihikwqa hapi qatsit qa so'taqat pay himuy'ta, noqw nu nuhtuñk talōñvaqat ep put ahoy tātaynani.

⁵⁵ Pi itoko pas antsa nōsiwhqa, pu iuñwa pas antsa hihikwqa.

⁵⁶ Itokoy tūmoytakañw pu iuñway hihikwqa in-uhpe qatu; noqw nu put ep qatu.

⁵⁷ Pi Ina qátuhqa nuy añqw tavi; noqw nu put ahpiy qatu; noqw pay pan hapi hak nuy tūmoytaqa nuy akw qátuni.

⁵⁸ I' hapi pám himu pōlaviki ōveqatsit añqw hāwi; pam it mennat umunamuy amuhpiy nōsiwhqat qa panta; ura puma put añqw nōñsat, pay qa sutsep yēse. It pōlavikit añqw nōsqa hapi pas sutsep qátuni.

⁵⁹ Pam Capernaum ep tsotsvalkive sinmuy tutuqaynakañw, yan lavayhti.

The Words of Eternal Life

⁶⁰ Noqw ōviy kaysiwhqam put aw nánatuwnayaqam it nanaptaqe pañqaqwa: Pam hihta pas nuhtsel'ewakw itamuy tutuqayna; ya sen hak añ kuytani? kitota.

61 Noqw put aw nánatuwnayaqam it ep qaan'unañway hiñqaqwaqw, Jesus unañwpeq navoti'tage, amumi pañqawu: Ya i' umumi qalomátöqti?

62 Noqw tis kurs ka nu Sinot Tiat òveqatsit ep qátuñwuqey aqw wuptoqw, uma aw yórikye', pahsat uma hin wūwayani?

63 Pi Hikwsi hapi hakiy taytoynañwu; hakiy tokoat qa hihta ápiniñwu; nu umumi hihta lavayhti qw, pam pantaqa hikwsit añqwnihqe sinmuy qatsihuylawu.

64 Noqw pi uma haqawat qa tūtuptionsiwa. Pi hakim put aw qa tuptionsiwni'yunqat Jesus pay navoti'ta, pu hak momñwituy amumi put mātapniqata. Pam sinmuy tutuqaynativaqey añqaqw pūvut sohsok navoti'ta.

65 Pahsat pu pam pañqawu: Paniqw hapi òviy nu ura umumi pañqawu: Pas Ina hakiy qa pan unañwtoynaqw, soon pam hak inumini.

66 Yantaqat atsve put aw nánatuwnayamuy amuñaqw wūhaqnihqam put mātatve; nihqe pāpu qa amum hinnumya.

67 Noqw pahsat pu Jesus imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumi pañqawu: Noqw ya uma nuhtum inuñaqw ahpiyyani?

68 Noqw pahsat pu Simon Peter lavayhtiqe pañqawu: Tutuyqawhqa, noqw itam hakiy awyani? Pi um pi lavayit qatsit qaso'taqat aniwnaqat lalvaya.

69 Noqw pay itam tūtuptionsiwaqe, um pas pam hak Christ God qátuhqat Tiatnihqat qapēvewnaya.

70 Noqw Jesus amumi pañqawu: Ya nu umuy

pakwt lōq sihkay'taqamuy qa namorsta? Noqw uma haqawa Nukpanat akw tuyqawiwta.

⁷¹ Pam hakiy Simon tiyat Judas Iscariot pañqawu. Pam hapi as imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amumum tōnawkañw Jesus momñwituy amumi mātapniniqw ōviy'o.

7

Jesus and His Brothers

¹ Yantaqat atsve pu' Jesus Galileet ep hinnuma, Jew-sinmuy put nīnayaniqey tunatyawyuñqw, ōviy pam Judeat ep qa hinnumniqee.

² Noqw Jew-sinom hisat nanalt talōnvaqat añ kihsit añ yesñwuqat aw pituto.

³ Noqw ōviy Jesus tupkomat put aw pañqaqwa: Yupa, Judeat aqw'a, noqw ūmi nānatuwnayaqam uñ hihta hintsaqat aw nuhtum tāyuñwni.

⁴ Qa haq pi hak nātuwiwniqey nāwaknaqa nanauyve tumalay'tañwu. Kurs um pas antsa iit hintsake', um nuhtumi nāmahtaknani.

⁵ Hikis pi put tupkomat put aw qa tuptsi-wni'yuñqe ōviy yan aw lavayhtoti.

⁶ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nāt ituwaniy aw qa pitu; nawus pi umuhtuwaniy aw sutsep pitsíwta.

⁷ Pay yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam soon qa umumi unañway'yuñwni; inumi pi qayan unañway'yuñwa, puma qalomáhintsatskaqat nu pañqawlawhq ōviy'o.

⁸ Pay pi uma nōviwhqat aqwyani, nu' pay nāt qa aqwni, nāt ituwaniy aw qa pas pas pitu.

9 Yan pam pumuy amumi lavayhtit, pay hāk Galileet ep huruhti.

Jesus at the Feast of Tabernacles

10 Nīkañw ason put tupkomat pas aqwyaw, pahsat pu pam tuwat nōviwhqat aqw'a, nīkañw pay qa nuhtumnit pay hihin nanauyvee.

11 Noqw ōviy Jew-sinom nōviwhqat epeq put hep-numyaqe pañqaw: Ya pam háqamo?

12 Noqw sinom put hihin lavayta; noqw haqawat pañqaw: Pas as pam lolma; noqw pētu pañqaw: Qae, pam nuhtumi yēlawu.

13 Noqw pay puma nanayuve put lavayta, puma Jew-sinmuy mamqasyaqe ōviy'o.

14 Noqw nōviwhqat nālōs talōñni'maqw, Jesus God kīyat awnihqe, pep sinmuy tutuqayna.

15 Noqw Jew-sinom kātayyuñqe pañqaw: Ya i' qa tutuqayñwunikañw hin tutuvenit tuwi'ta?

16 Noqw Jesus lavayhtiqe pumuy amumi pañqaw: Pay itutuqayhpi qa inuhpiy'o, pam nuy añqw távihqat ahpiy'o.

17 Put tunatyayat hinmaniqey tunatyawtaqa itutuqayhpiy háqaqwnihqat māmatsni, sen pam God añqwnihqata, sen pay nu nāp nahpiy yuaataqata.

18 Kurs nu nāyuaate', ka nu tayawniwniqey tunlay'tani; nīkañw kurs nu Inay nuy añqw távihqat tayawniwniqat tunatyawte', pahsat pu nu pas soon atsātani, noqw himu qasuantaqa inuhpe sūlawni.

19 Puyaw umuy hin hinwisniqat Moses umumi qa tutapta? Noqw uma qa haqawa put tutavoyat an hinma. Uma pi nuy nīnayaniqey anyuñwa.

20 Noqw sinom lavayhtotiqe aw pañqaqwa: Kurs um nukpanhikwsit akw tuyqawiwta. Ya hak un nīnaniqey anta?

21 Jesus amumi pañqawa: Ura nu sūs nasuñwintalōñnit ep hihta tumaltaqw, uma sohsoyam kātayyuñwa.

22 Pu ōviy pi piw tiyohya poñotkiwmantaniqat Moses umumi tutapta. (Pam qa Moses ahpiy panta, pas itanamuy amuhpiy pan yukiwta.) Noqw uma nasuñwintalōñnit ep hakiy poñotkuyanwu.

23 Noqw uma Moses tutavoyat anhtotiniqey nānawaknaqe, nasuñwintalōñnit ep hakiy poñotkuyanik pantsatsnañwu. Noqw kurs uma pantotiniq, uma hinoqw inumi tu'qawyuñwa, nu nasuñwintalōñnit ep hakiy qalapsinaq'ō?

24 Uma pay hihta hin son'iwhqat pan put hin yukunayañwu, as uma pam hin pas antsa hintaqat pan put yukunayanikahkañwo.

Is He the Messiah?

25 Pahsat pu haqawat Jerusalem ep ki'yuñqam pañqaqwa: Ya puma qa it nīnayaniqey tunatyawyuñwa?

26 Noqw meh, pam qa tuhtuskañw yuaataqw, puma aw qa hiñqaqwa. Ya sen momñwit pay it Christnihqat suyan navoti'yuñwa?

27 Qae. Pi itam it tāqat háqaqwniqw navoti'yuñwa; noqw pi Christ pituqw, qa hak put haqaqw pituqw navoti'tani.

28 Pahsat pu Jesus God kīyat ep sinmuy tutuqaynakañw, kēew pañqawu: Uma nuy tuwi'yuñwa, pu nuy háqaqwnihqat navoti'yuñwa. Noqw nu' hapi qa

nāp itunatyay pitu. Pi i' hak pas antsanihqā nuy aṅqw tavi. Noqw put hakiy uma qa tuwi'yuñwa.

²⁹ Noqw nu' pi put tuwi'ta; pi nu' put aṅqw pítuhqee; noqw pam nuy aṅqw tavi.

³⁰ Pahsat puma as put ṅuayaniqey anhtoti. Noqw pay qa hak aw may'ta, nāt tuwaniyat aw qa pituq̄w ōviy'o.

³¹ Noqw pay sinmuy amuñaqw kaysiwhqam put aw tūtuptsiwaqe pañqāqwa: Ya sen Christ hisat pite', it tāqat tutmalayat epnihqe pas pavan kāhintsakni?

Guards Are Sent to Arrest Jesus

³² Noqw yaw sinom nānahpa' nauyhiñqāqwaqat Pharisee-sinom nanaptaqe, God awwat mohpeq momñwituy amumum hoñviaymuy put aw hōnaya, put ṅuayaniqat ōviy'o.

³³ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Pay nāt nu hihsavo umumum yantat, nuy aṅqw távihqat awni.

³⁴ Noqw uma as nuy hepyat, soon nuy tutwani; pu nuy haqaminiqw uma kurs hin pañsoyani.

³⁵ Pahsat pu Jew-sinom nānami pañqāqwa: Ya sen i' haqamini? Ya hintaqw itam kurs hin put tutwani? Ya sen pam pay qa-Jew-sinmuy amuhpa' itahsinmuy ahtsawaliwtaqamuy amuminen, qa-Jew-sinmuy tutuqaynani?

³⁶ Ya sen hiñqawhqe pañqawu: Uma as nuy hepyanikahkañw, soon nuy tutwani; pu piw nuy haqaminiqw uma kurs hin pañsoyani, kita?

Streams of Living Water

³⁷ Noqw nōviwhqat ep nuhtuñk wukotalōñvaqat ep Jesus wunuptut, pas kēew pañqawu: Pānaqmokiwtaqa inuminen hikwni.

38 Inumi tuptsiwni'taqat ahsonñaqw kūyi tay-taqa munvamantani; tutuvenit hin lavayhtiqaq pan'i, pam kita.

39 Pam yan lavayhtige it Hikwsit pañqawu, put hapi hakim Jesus aw tuptsiwyaqam ason makiwyani. Qahováriwtaqa Hikwsi nāt nuhtumi qa noiwa, nāt Jesus qa pas pas hímuniwhtiqw ōviy'o.

Division among the People

40 Noqw ōviy kaysiwhqam sinom it yan lavayit nanaptaqe pañqaqwa: Pay kurs pas antsa i' hapi God lavay'ayaat pas pávannihqa.

41 Noqw pētu pañqaqwa: Pay i' pas pam Christ. Noqw haqawat pañqaqwa: Ya Christ yaw Galileet añqw yámakni?

42 Puyaw tutuveni qa pan lalvaya: Ura Christ David ahpiy aniwhtini, pu Bethlehem kitsókit añqw yámakni, ura David haqam qátuñwuqat añqö'?

43 Noqw ōviy sinom Jesus ep nātsiki.

44 Noqw haqawat as put ñuayaniqey nānawaknaqw, pay qa hak put aw may'ta.

The Unbelief of the Jewish Leaders

45 Pahsat pu ima hoñvia'yat God awwat mohpeq momñwituy amumi-nikañw, pu Pharisee-sinmuy amumi ökiqw, puma pumuy amumi pañqaqwa: Ya uma hinoqw qa wikvaya?

46 Noqw hoñvia'yat pañqaqwa: Pas qa hak tāqa hisat it tāqat an yuaata.

47 Pahsat pu Pharisee-sinom pumuy amumi pañqaqwa: Noqw ya uma nuhtum ūnatoti?

48 Ya hakim momñwituy sen Pharisee-sinmuy amuñaqw put aw tütuptsiwa?

⁴⁹ Ima söqavuñwsinom tutavot qa tuwi'yuñqam pi pay qalolmat makiway'yuñwa.

⁵⁰ Noqw Nicodemus, ura Jesus aw mihikq pítuhqa, pumuy amumum sinoiwtaqa amumi pañqawu:

⁵¹ Hakim nāt hakiy aw qa tūqayyuñwt, pu put hihta hinhtiqtat nāt qa nanaptat, pay eñem hin yukuyamantaniqtat ya itahtutavo pan yukiwta?

⁵² Noqw puma lavayhtotiçe put aw pañqaqwa: Noqw ya um piw Galileet añqw sino? Tutuvenit añ pupre', um navotni, qa hak God lavay'ayaat Galileet añqw yámakni.

⁵³ Noqw sohsoyam nanap kiy añqe'ya.

8

The Woman Caught in Adultery

¹ Noqw Jesus tsomot Olivet yan mātsiwhqat aw'i.

² Pu suits talavay pam piw God kīyat aw paki, noqw sinom sohsoyam put aw ökiqw, pam qatuptuçe pumuy tutuqayna.

³ Noqw tutavot tutuqaynayaqam Pharisee-sinmuy amumum hakiy wuhtit qa nāp himuy amum hintsakkañw núansaniwhqat put aw wikvaya; nihqe puma put nāsave taviyat,

⁴ Jesus aw pañqaqwa: I' wuhti qa nāp himuy amum hintsakkañw núansaniwa, nāt pas hintsakkañwo.

⁵ Noqw Moses hapi tutavot ep itamuy pas ayataçe, hakim hakiy pan hintsakqat tatatupni-nayaniqtat pañqawu. Noqw uñniqw hintani?

⁶ Pay puma Jesus aw hin hepyaqe, aw put hihta nēveltoynayaniqey öviy yan lavayhtoti. Noqw

pay Jesus motoltit, malatsiy akw tutskwava penta, suhpan qa navotqey pan'i.

⁷ Noqw öviy puma put pas tūvinlalwaqw, pam kwuhpukqe amumi pañqawu: Pay pi haqawa umuñaqw pas qa hihtakw hintaqa put mohti owat aw tūvani, kitat,

⁸ Pu piw motoltiqe, tutskwava penta.

⁹ Noqw nanaptaqam qaanhinwisqey unañwpeq sunvoti'kahkañw, nānap pañqw nōñantiva, suswukoqw añqw hoyoyoykuyakañw nuhtuñknihqat aqw pahsavoo, noqw Jesus wuhtit nāsave wūnuhqat amum nāla akwsinwu.

¹⁰ Noqw Jesus kwuhpukqe, pay wuhtit nāla epniqw, pam put aw pañqawu: Wuhti, ya uñ hhta nēveltoynayaqam haqamiya? Ya qa hak uñ mokniqat uñem hin yuku?

¹¹ Noqw pam put aw pañqawu: Pay qa hak'i, Tutuyqawhqa. Noqw Jesus aw pañqawu: Pay nu piw uñem qa pan yuku; um ahpiyenen, pāpu qaanqatsit qe'ni.

Jesus the Light of the World

¹² Pahsat pu Jesus piw pumu amumi pañqawu: Nu hapi sinmuy amumi tāla; inuñk hinmaqa qatalpuva soon hinmani; pam qatsit aw tālat añ hinmani.

¹³ Noqw öviy Pharisee-sinom put aw pañqawu: Um nātuawi'ta; uhtuawi qa súanta.

¹⁴ Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay as pi nu nāp nātuawi'taqw, pay ituawi súanta; pi nu haqaqw pítukañw pu haqaminiqey navoti'ta. Noqw uma pi nuy haqaqw pítuhqat, pu nuy haqaminiqat qa navoti'yuiwa.

15 Uma pay sinmuy amún hihta hin yukuyañwu, nu qa hakiy eñem hin yuyku.

16 Pu nāmahin pi as kurs nu hakiy eñem hin yuke', nu suan yúkuñwu, pi nu qa nālaa, Inay nuy añqw távihqa inumuma.

17 Noqw ura kurs pi lōyöm hihta tuawi'taqw, tuawiam súantañwuqat umuhtutavoy añ pan pey'ta.

18 Noqw nu suhka nātuawi'ta, noqw pu Ina nuy añqw távihqat nuy hákiyñihqat tuawi'ta.

19 Pahsat pu puma put aw pañqaqwa: Noqw una háqamo? Noqw Jesus amumi pañqawu: Uma itamuy qa tuwi'yuñwa-nūyu, pu Inayu; pi as uma nuy tuwi'yuñwe', soon piw Inay qa tuwi'yuñwni.

20 Yan Jesus sivatatañpit ep yuaayku, God kīyat ep sinmuy tutuqaynakañwo; noqw qa hak put aw may'ta, nāt tuwaniyat aw qa pituqw òviy'o.

You Cannot Go Where I Am Going

21 Pahsat pu Jesus piw amumi pañqawu: Nu ahpiyni; noqw uma as nuy hepyani, nīkañw uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni. Nuy haqaminiqat uma kurs hin pañsoyani.

22 Pahsat pu Jew-sinom pañqaqwa: Ya pam hi-noqw itam kurs hin put haqaminiqat pañsoyaniqat pañqawu? Ya sen pam nāninani? kitota.

23 Pu pam amumi pañqawu: Uma yañqw tūwaqatsit añqwya; nu òñaq'ö; uma yep qatsit ahpiyya, nu qa yep qatsit ahpiy'o.

24 Paniqw hapi òviy nu umumi pañqawu: Uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni; pi uma nuy hakñihqey pañqawhقات qa tūtuqsiwe', uma umuhqaanhtipuy añ hinwiskahkañw so'ni.

25 Pahsat pu puma put aw pañqawwa: Ya um hak hímuu? Noq̄w Jesus amumi pañqawu: Pay nu ura mohtihaḡ umuy put āawna.

26 Nu as nihtiwhtaḡat hihta ep umuy hin lavayhtini, pu umumiḡ hiñqawni; noq̄w i' hak nuy añq̄w távihq̄a pas qa atsa; noq̄w nu put añq̄w hihta navotq̄ey nuhtumi yuaata.

27 Pam pumuy amumi Nay lavayhtiḡat puma qa māmatsya.

28 Pahsat pu Jesus amumi pañqawu: Ason uma nuy Sinot Tiyat nahoyehtsit ep hahye', pep pu' uma nuy hákiyñhḡat nanaptani, pu nu qa nāp nahpiy hihta hintsakq̄ata; Ina inumi hin tutaptaḡat nu pan hintsaki.

29 Pu nuy añq̄w távihq̄a inumuma. Ina nuy qa naltavi, nu yūmosa unañwve hinmaq̄w ōviy'o.

30 Yan pam lavayhtiḡw, kaysiwhḡam put aw tūtuḡtsiwa.

Free Men and Slaves

31 Pahsat pu Jesus Jew-sinmuy put aw tūtuḡtsiwaq̄amuy amumi pañqawu: Uma ilavayiy añ hinwise', pep pu' uma pas antsa inumi nánatuwnayaq̄amuyani.

32 Nen uma navotit pas antsanihḡat tuwi'yūñwñi, noq̄w pam navoti umuy q̄enivo óyani.

33 Puma lavayhtotiḡe put aw pañqawwa: Itam Abraham tímatu; nihḡe itam qa hisat hakiy aw tūwik'iwyuñwa; noq̄w hintaq̄w ōviy itam q̄enive oyiwyuñwñiq̄at um pañqawu?

³⁴ Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Qaantsakqa hapi qaanhtiput aw tūwikiniñwu.

³⁵ Noqw tūwiki pi qa sutsep kīve ki'tañwu, pi ki'taqat tiat pep pas sutsep ki'tañwu.

³⁶ Noqw ōviy kurs Tiat umuy qenivo oyaqw, uma hapi pas antsa qeniveyani.

³⁷ Pas as pi uma Abraham tímatniqw nu navoti'ta; noqw pi uma nuy nīnayaniqey tunatyawyuñwa, ilavayi umuh'unañwpeq qa haqam qeni'taqw ōviy'o.

³⁸ Pi nu Inay amum qátuhqe, hihta aw yórikqey umumi yuaata; noqw pu uma umunay amum yeskañw pam hihta hintsakqat uma aw yórikyaqey put tuwat hintsatska.

³⁹ Puma lavayhtotiqe aw pañqaqwa: Abraham itanaa. Jesus amumi pañqawu: Pi as uma Abraham tímatnen, soon qa Abraham hintsakpiyat hintsatskani.

⁴⁰ Noqw uma soq tuwat nuy nīnayaniqey tunatyawyuñwa, ispi nu God añqw lavayit pas antsanihqat navotqey umuy āawnaq'ö. Abraham pi qa pan hinhti.

⁴¹ Uma umunay hintsakpiyat hintsatska. Pahsat pu pumuy put aw pañqaqwa: Itam qa tuskapqatsit ahpiy tihtiwyá, itam sūkw nay'yuñwa, it God.

⁴² Noqw Jesus amumi pañqawu: Pi as God umunayniqw soon uma inumi qa unañway'yuñwni, pi nu God añqw yámakqe put añqw pitu; pi nu qa nāp itunatyay añq'ö; pi God nuy añqw tavi.

⁴³ Ya uma hinoqw ilavayiy qa māmatsya? Ispi kurs hin uma ilavayiy aw tuqayvastotaniqee.

⁴⁴ Uma umunay Nukpanat ahpiy aniwhti, ni-

hqe uma umunay tunatyayat hintsatskaniqey nānawakna. Pam yayhniwhqat añqaw tuqwyanta; himu pas antsanihqa put ep súlawniqw, òviy pam antsanihqat ep qa huruhti; pam atsáte', nāp himuy lavayhtiñwu; pam a'nō átsanihqee, pas atsat aaniwnaqa.

⁴⁵ Noqw pay soq pi nu umumi pas qa atsat lavayhtiñwu, òviy uma nuy qa tūtuñsiwa.

⁴⁶ Haqawa uma nuy hihta ep qaanhtiñqat pas súañqawni? Noqw kurs nu pas qa atsat umumi lavayhtiñwu, ya hinoqw uma nuy qa tūtuñsiwa?

⁴⁷ God ahpiynihqa God lavayiyat navotñwu', noqw paniñwu òviy uma put qa nanapta, uma qa God ahpiy aniwhtiñqe òviy'o.

Jesus and Abraham

⁴⁸ Pahsat pu Jew-sinom lavayhtotiqe put aw pañqawu: Noqw pay itam súañqawu, um Samariat añqw sínonihqe nukpanhikwsit akw tuyqawiwtaqat pañqawu.

⁴⁹ Noqw Jesus lavayhtiñqe amumi pañqawu: Nu qa nukpanhikwsit akw tuyqawiwta; nu Inay kaptsi'taqw uma nuy qa kaptsi'yunwa.

⁵⁰ Pu nu inumi kātayyunñiqat qa tunatyawta; pay ason pas suhka put tunatyawta; nihqe pam itamuhtsave hinwat yúkuni.

⁵¹ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawu: Ilavayiy an hinmaqa soon mokiñwu ep pítuni.

⁵² Pahsat pu Jew-sinom put aw pañqawu: Pu' hapi itam pas suyan nanaptañwu um nukpanhikwsit akw tuyqawiwta. Abraham mōki; pu God lavay'aymat piw soa; noqw um piw nāt pañqawu: Ilavayiy an hinmaqa soon mokiñwu ep pítuni.

53 Ya um itanay Abraham epnihqe hak pas pávani? Pam pi pay qa qatu; pu God lavay'aymat piw qa yēse. Ya um hak hímunihqey nāmi wūwanta?

54 Noqw Jesus lavayhtiqa pañqawu: Kurs nu pay nāp nātsokananiqw pay pam qa hihta hihkay'tani; noqw pi Ina nuy tsokanañwu; noqw uma put aw yanyuñqey pañqaqwa.

55 Noqw pi uma put qa tuwi'yuña; noqw nu put tuwi'ta; nihqe ōviy kurs nu put qa tuwi'taqey pañqawe', nu umún átsani; noqw pi nu put tuwi'taqe, put lavayiyat an hinma.

56 Umuna Abraham iqatsiy aw yórikniqey put ep hahlayi; nihqe pam aw yórikqe hahlayhti.

57 Pahsat pu Jew-sinom put aw pañqaqwa: Um nāt qa lōp sunat pakwt sihkay'taqat yahsañwni'kañw, ya pay um Abraham aw yori?

58 Jesus amumi pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Nāt Abraham qa háqamniqw pay nu qatu, kita.

59 Pahsat pu puma put tatatupyaniqa o'wat ömahtota; noqw pay Jesus nauyhtaqe God kīyat añqw yámakqe pumuy amuhsonñaqw hinmakañw pañqw ahpiy'o.

9

Jesus Heals a Man Born Blind

1 Noqw Jesus haqaminikañw, hakiy tāqat pas tihtiwhqey añqaqw qapostalqat aw tātayi.

2 Noqw Jesus aw nánatuwnayaqam put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, ya hakiy qaanhtiqw, ōviy i' qapostalkañw tihtiwa, sen ii, sen náata, sen yúata?

³ Noqw Jesus pañqawu: Pay i' qa hakiy qaanhtipuyat ep pankañw tihtiwa, qa nāp qaanhtiqey ep'e, pu qa nay, yuy qaanhtipuyamuy ep'e; pi pay God tumalaat put ep mātaktiniqw ōviy pam pankañw tihtiwa.

⁴ Nāt tālō'niqw nu soon nuy añqw távihqat tumalayt qa tumalay'tani; taq mihikq soon hak tumalay'tañwu.

⁵ Nu nāt tūwaqatsit ep hinnumqe nu hapi sinmuy amumi tāla.

⁶ Yan pam lavayhtit, tutskwami tōhakqe, tutsvalay akw tsōqataqe, put qapostalqat pōsiyat añhqe lelwi;

⁷ Nit put aw pañqawu: Yupa, nen um patuphat Siloam aqw posimavaqtani, kita. (Siloam hōniwa, i'nihqe pam'i.) Noqw ōviy pam awnihqe, aqw posimavaqtaqe, tālat taykañw ahoy pitu.

⁸ Noqw ōviy kisñwamat-niqw pu haqawat put qapostalñwuniqw aw yorstotaqam pañqaqwa: Ya qa i' haqam qátukañw hihta tuñlay'tañwuqa?

⁹ Noqw haqawat pañqaqwa: Pay i' pam'i; noqw pētu pañqaqwa: Pay i' put an sóniwa. Noqw pam tāqa pañqawu: Pay nu' pam'i.

¹⁰ Noqw ōviy puma put tūviñtotaqe aw pañqaqwa: Noqw uhposi hin tālawva?

¹¹ Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay hak tāqa Jesus yan mātsiwhqa tsōqataqe, ivosvaqe put lelwit, inumi pañqawu: Um patuphat Siloam awnen, aqw posimavaqtani; noqw ōviy nu awnihqe posimavaqtaqe, ivosiy tālawna.

¹² Pahsat puma put aw pañqaqwa: Noqw pam hak háqamo? Noqw pam pañqawu: Pīyi.

The Pharisees Investigate the Healing

13 Pahsat pu puma qapostalñwuqat Pharisee-sinmuy amumi wikya.

14 Noqw piw nasuñwintalöñnit ep Jesus tsöqataqe put pösiyat tälawna.

15 Pahsat pu Pharisee-sinom pam hin pösiy tälawnaqat tuwat put tüviñtota. Noqw pam pumuy amumi pañqawu: Pam ivosiy añhqe tsöqat lelwi; noqw nu posimavaqtaqe, ivosiy tälawna.

16 Pahsat pu öviy haqawat Pharisee-sinom pañqaqwa: Pay pi i' tāqa qa pas God añq'ö, öviy pi nasuñwintalöñnit qa kaptsi'ta. Noqw pētu pañqaqwa: Pas soon hak qaanhinmakañw yanhaqam kätutmalat hintsakni. Noqw yan puma nātsiki.

17 Pahsat pu puma qapostalñwuqat aw piw pañqaqwa: Ya uhposiy tälawnaqa unñiqw hak hímuu? Noqw pam amumi pañqawu: Pam God lavay'ayaata.

18 Noqw as qapostalñwuqa pösiy tälawnaqat Jew-sinom qa tütuptsiwa. Noqw öviy puma put nayat yuyat enañ wánwayyaqe,

19 Tüviñtotaqe amumi pañqaqwa: Ya pas pay i' umuhti qapostalkañw tihtiwhqat uma pañqawlawu? Noqw pam pantañwunikañw hin pu' tälät tayta?

20 Noqw put naat yuyat amum lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay pi i' pas itahtinihqat itam navoti'ta, pu i' qapostalkañw tihtiwhqata.

21 Nikañw hin pi pam pu' tälät taytaqw itam qa navoti'ta; piw hak put pösiyat tälawnaqat itam qa navoti'ta; pi wüyoq'a; uma tüviñtotani; pam pi

nēnem hin lavayhtini.

22 Put naat yuyat amum Jew-sinmuy mamqasqe ōviy yan lavayhti; yaw kurs hak Jesus pas Christ-nihqat pañqawhq, Jew-sinom aw tōnawtaqamuy añqw put ayo tūvayaniqey pasiwni'yuñqw ōviy'o.

23 Paniqw ōviy puma pañqawu: Pay wūyoq'a, uma tūviñtotani, kita.

24 Pahsat pu piw ōviy puma qapostalñwuqat wánwayyaqe aw pañqaqwa: Um God pas hihtatani; itam navoti'yuñqw, i' tāqa qaanhinma.

25 Noqw pam lavayhtiqe pañqawu: Pay ka pi as sen pam qaánhinma, sen pay qa panmaqw, nu put qa navoti'ta; pay it-sa pi pas sūkw nu suyan navoti'ta, nu as ura qapostalñwu, nikañw nu pu' tālat tayta.

26 Pahsat pu puma piw put aw pañqaqwa: Ya pam uñ hintsana? Hin pam uhposiy tälawna?

27 Noqw pam lavayhtiqe amumi pañqawu: Pay pi nu umuy āawnaqw uma qa nanapta. Ya uma hinoqw pas pu' piw put nanaptaniqey nānawakna? Ya uma tuwat put aw tutuqayyaniqe ōviy'o?

28 Pahsat pu puma pas tutsíw'unañway hiñqaqwaqe put aw pañqaqwa: Um pi put aw tutuqayi, itam pi Moses aw tutuqayya.

29 God pi pas suyan Moses aw yuaaykuqat itam navoti'yuñwa; i' pi pay hak tuwat háqaq'ō.

30 Noqw tāqa lavayhtiqe amumi pañqawu: Is uti pas as uma put háqaqwniqw qa navoti'yuñqw, piw pam ivosiy tälawna.

31 Noqw pi itam navoti'yuñqw God qaanhinwisqamuy lavaiyamuy qa navotñwu; pi hak

haqam God kaptsi'kañw tunatyayat hinmaq w put pam navotñwu.

³² Hisat qatsit yayhniwhqat añqaw qa hak haqam hakiy qapostalkañw tihtiwhqat posiyat tälawniqat itam navoti'yuñwa.

³³ Pi as i' tãqa qa God añqwnen soon hihta hintsakni.

³⁴ Puma lavayhtotiqe aw pañqaw: Pas as um qaanhtiput añ tihtiwkañw, ya pas piw um itamuy tutuqayna? kitotaqe put pañqw ayo tũvaya.

Spiritual Blindness

³⁵ Noqw yaw put tũvayaqat Jesus navotqe put tũwahqe aw pañqawu: Ya um God Tiyat aw tuptsiwni'ta?

³⁶ Noqw pam lavayhtiqe aw pañqawu: Ya pam hak'i, tãqa? Nu hakiy aw tuptsiwni?

³⁷ Noqw Jesus put aw pañqawu: Pay um aw yori; noqw pam hapi ũmi yuaata.

³⁸ Noqw pam pañqawu: Tutuyqawhqa, nu tuptsiwa; pam kitat put aw naokiwhta.

³⁹ Noqw Jesus pañqawu: Nu hapi yep hin hintaniqat õviy pew tũwaqatsit aw pitu, ima añ qa tayyuñqam põsiy tälawnayaniqat õviy'o, pu añ tãlat tayyuñqam põsiy qatälawnayaniqat õviy'o.

⁴⁰ Noqw haqawat Pharisee-sinom put ámumyaqam iit nanaptaqe put aw pañqawu: Noqw itam piw qapostalya?

⁴¹ Noqw Jesus amumi pañqawu: Pay pi as uma qapostalye', soon qaanhtiput hinyuñwni; noqw pi uma postalyaqey kitotaqw, õviy umuhqaanhtipu umuhpe hũrsti.

10

The Parable of the Sheepfold

¹ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Hak qa hötsíwhpa kanelkimi pakit, pay nāp haqe' aqw pákihqa hapi uyiñwuniñwu, pu hakiy hihta tusoqnawhkilawhqañwu.

² Hötsíwhpa pákihqa hapi kanelmuy tumalay'taqaniñwu.

³ Noqw hötsíwat aw tunatyawtaqa put aw hōtañwu, noqw kanēlom tōnayat nanaptañwu; noqw pam pumuy tūnwiniyamuy akw wánwaylawñwu, nen pumuy pañqw haqami tsamñwu.

⁴ Pu pam pokmuy nōñakne' amupyeve hinmañwu; noqw kanēlom tōnayat tuwi'yunqe ōviy put añkyañwu.

⁵ Nikañw puma a'lōntuy tōnayamuy qa tuwi'yunqe ōviy hakiy alōñōt qa añkyat, tuwat soq put apyeve watqañwu.

⁶ Yan Jesus tūwutsit añ pumuy amumi hihta mahtakna; noqw puma put hihta lavayhtiqa qa māmatsya.

Jesus the Good Shepherd

⁷ Pahsat pu Jesus piw amumi pañqawu: Nu hapi kanelkimiq hötsíwat anta.

⁸ Inupyeve mohti ōkihqam sohsoyam uuyiñwtu, pu hihta tūnawhkilalwaqamu; noqw ikanelvohkom pumuy amumi qa tūqayyuñwa.

⁹ Nu hapi hötsíwa; inuñpa' pákihqa hapi ayo yámakni, nen aw papkikañw pu piw añqw yaymakañw nōsiwhqey tuway'numni.

10 Pi uyiñwu ūuyniksa pítuñwu, pu hihta nīnaniksaa, pu hihta hovalaniksaa; noq̄w nu tuwat pumuy yesniqat ōviy pitu, puma nukñwat qatsit qaōwihinyuñwniqat ōviy'ō.

11 Nu hapi kanelmuy amumi suan tunatyawmaqa. Suan kanelmuy amumi tunatyawmaqa hapi pumuy amuñem qatsiy táviñwu.

12 Náuuspi i' ayaiwtaqa, kanelmuy qa pokmuy'taqe amumi qa suan tumalay'tañwu; nikañw haqaq̄w kwéwuniq̄w put tuwe', kanelmuy tatamhtat, wāyañwu; noq̄w kwewu kanelmuy qōyañwu, pu piw tatslakñañwu.

13 Ayaiwtaqa wāyañwu, pam pi pay ahsatiy ōviyñiwunihqe kanelmuy qa hin amumi tunatyawtañwu.

14 Nu hapi kanelmuy amumi suan tunatyawmaqa; nihqe nu ikanelvokmuy tuwimuy'ta; noq̄w ivokom nuy tuwi'yuñwa.

15 Pas Ina nuy hin tuwi'taq̄w nu pan piw Inay tuwi'ta, nihqe nu ikanelvokmuy amuñem iqatsiy távini.

16 Pu nu piw nāt pētuy kanelmuy qa it kanelkit ep yesqamuy pokmuy'ta; pumuy nu soon qa tsamni, noq̄w puma itōnay nanaptani; noq̄w puma sūp tōnawtaq̄w sūka pumuy amumi tunatyawtani.

17 Noq̄w nu hapi iqatsiy tave' put ahoy kwúsuniqat ōviy Ina inumi unañway'ta.

18 Soon hak nuy iqatsiy nawhkini, nu nāp put távini; nu put táviniqey aw ōqalat pasiwta, pu nu put ahoy kwúsuniqey aw'i; yan hapi Ina imumi tutapta.

19 Noq̄w yan it lavayit ep pay piw Jew-sinom nātsiki.

20 Noq̄w kaysiwhqam pañq̄aqwa: Pam nukpanhikwsit akw tuyq̄awiwtage ōviy pas qa navoti'numa. Ya uma hinoq̄w aw tūq̄ayyuñwa?

21 Noq̄w pēt̄u pañq̄aqwa: Nukpanhikwsit akw tuyq̄awiwtaga qa yan yuaatañwu. Ya sen nukpanhikwsi q̄apostalyaqamuy pōsiyamuy tālawnani?

Jesus Is Rejected by the Jews

22 Noq̄w Jew-sinom Jerusalem epeq ura hisat namat God kīyat powatotaqat éphaqam u'nantota, tōmōhaqamo.

23 Noq̄w Jesus God kīyat ep haqam Solomon tuhōōyat añ waynuma.

24 Noq̄w Jew-sinom put aw tsovaltige aw pañq̄aqwa: Taay, ya hihsavohaqam itam ūmi a'nō wūwantotani? Kurs pay um pas Christ-nen itamuy suyan put āawnani.

25 Noq̄w Jesus amumi pañq̄awu: Pay pi nu umuy āawnaqw uma qa tūtuptsiwa. Nu Inay tuñwniyat aw yankañw iit tutmalat hintsakq, pam nuy hákiyinihqat tuawi'ta.

26 Noq̄w uma qa tūtuptsiwa, ispi uma qa nuhtum ikanelvohkomyaqee; pay pi nu ura umumi pañq̄awu.

27 Ikanelvohkom itōnay nanaptañwu; noq̄w nu pumuy tuwimuy'ta; noq̄w puma inuñk hinwisa.

28 Noq̄w nu pumuy q̄atsit q̄aso'taqat huylawu; noq̄w soon puma hovalniwyani, piw soon hak pumuy imapq̄ōlnaqw tusoq'ipwani.

29 Ina nuy pumuy máqahqa sohsokmuy amuh-penihqe pas pávani; noqw qa hak pumuy Inay mapqólñaqw tusoq'ipwaniqey aw öqala.

30 Ina-niqw pu nūu, itam sūkaa.

31 Pahsat pu Jew-sinom put tatatupyaniqe pay piw o'wat ömahtota.

32 Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Nu nihtiwtaqat lolmat tumalat Inay añqw umumi mahtakna. Noqw ya uma hihtawat tumalat ep nuy tatatupyani?

33 Noqw Jew-sinom put aw pañqaqwa: Pay itam lolmat tumalat qa ép un tatatupyani, pi um God qakaptsi'lavayhti'ö; pu um pay sínonikañw pas God-nihqey pañqawhqat öviy'o.

34 Noqw Jesus amumi pañqawu: Puyaw umuh-tutavoy ep qa yan pey'ta: Nu pañqawu: Uma pas hihtuya, yan'i? (Noqw pas soon tutuveni alöntini.)

35 Noqw pep hapi pam hakimuy put lavayiyat ömahtotaqamuy pas hihtuyaqat amumi pañqawu.

36 Noqw hintaqw öviy uma nuy qakaptsi'lavayhti'at pañqaqwa, nu Pas Hímunihqat Tiatnihqey lavayhti'ö? Pi Ina pas nāp nuy supwataqe tūwaqatsit aw tavi.

37 Ason pi nuy qa Inay tumalayay hintsakq, uma nuy qa tūtuptionsiwani.

38 Nikañw kurs pay nu pas put hintsakq, nāmahin pi as uma nuy qa tūtuptionsiwanihkañw uma hīhihta tumaltiwHQat tūtuptionsiwani; nen Ina inuhpeniqw, pu nu put epnihqat uma māmatsye' tūtuptionsiwani.

39 Yantaqat ep pu as öviy piw puma put nuayaniqey antotiqw, pam pumuy māyamuy añqw ayo yámakqe,

⁴⁰ Jordan yupqöymi pañsonihqe huruhti, ura John pay mohti küyit akw tütuvoylalahqat pañsoo.

⁴¹ Noqw kaysiwhqam put aw ökiwtage nānami lavayta: John pi qa hihta kātumalta; nīkañw John pi it tāqat hin lavayhti qw pas pam sohsoy antsa.

⁴² Noqw pepeq kaysiwhqam put aw tütuptsiwa.

11

The Death of Lazarus

¹ Noqw hak tāqa Lazarus yan mātsiwhqa Bethany kitsókit ep ki'ta, it Maryt-nikañw pu qōqayat Marthat kitsókiyamuy ep'e; noqw pam hak okiw tütuyhti.

² (I' Mary hapi put atsve hihta kwanwáhovaqtuqat wihkuyit akw Tutuyqawh qat lelwit, pu hōmiy akw kukyat añ hōna; noqw put tupkoat Lazarus tütuya.)

³ Paniqw öviy put qōqamat hakiy Jesus aw ay-ataqw, pam pañqawu: Tutuyqawhqa, meh, pas aw uh'unañwa okiw tütuya.

⁴ Noqw Jesus put navotqe pañqawu: I' tūya put mokniqat qa pániq'ö, pi God pas a'nö hímuniwhtiniqat öviy'o, noqw God Tiat put ahpiy pas pavan hímuniwhtini.

⁵ Noqw Jesus Marthat aw unañway'ta, pu tupkoyat Maryt-nikañw pu Lazarus pumuy amumii.

⁶ Noqw öviy pam put navotqe pay hāk pepeq lōs talōña.

⁷ Nit it atsve pu' pam put aw nānatuwnayaqamuy amumi pañqawu: Tuma piw Judeat aqwya.

⁸ Noqw puma put aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, nāt pūnat pu' Jew-sinom uñ tatatupninayaniqey anhtotiqw, ya um pay piw aqwni?

⁹ Noqw Jesus lavayhtiçe pañqawu: Ya talõnvaqat ep tãwa añhçe qa pakwt lõq sihkay'tasikis qõniltiñwu? Tãlõ waynumqa qa wíwakñwu, pam qatsit aw tãlat aw taymañwunihçe õviy'õ.

¹⁰ Mihikq waynumqa hihta ep wíwakñwu, put ep tãla súlawniñwuniqw õviy'õ.

¹¹ Yan pam lavayhtit amumi pañqawu: Itahkwatsi Lazarus pūwi, noqw pay nu aqwnen tãtaynani.

¹² Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam put aw pañqaqwa: Tutuqaynaqa, pay pi pūwe' soon qa õqawhtani.

¹³ Noqw pam mokqat Jesus pañqawhq, suhpan as pay pam puwhçe nãsuñwni'taqw put pañqawhqat puma wūwaya.

¹⁴ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pas suyan pañqawu: Lazarus mōki.

¹⁵ Noqw nu qa épeqniqw pam panhti qw pas nu put ep umuñem hahlayhti, uma nuy hinhtiniqat aw yórikye' inumi tūtuptionsiwaniqat õviy'õ. Pay itam aqwyani.

¹⁶ Pahsat pu Thomas, Didimus yan tūñwantiwhqa, suñwámuy amumi pañqawu: Itam amum aqwyey', amum so'ni.

Jesus the Resurrection and the Life

¹⁷ Noqw Jesus pepeq pituqw, pay kurs pam ãmiwhçe, nãlõs talni'ta.

¹⁸ Noqw Bethany Jerusalem áhayhpo, sukwa añqw nãsamiq tutskwatuwanit pahsaphaqamo.

¹⁹ Noqw Jew-sinom kaysiwhqam Marthat pu Maryt pumuy tupkoyamuy ep pumuy qahahlayh-piyamuy ep amumi unañwtapyaniçe kurs ep õki.

20 Noq̄w yaw Jesus aṅq̄wnihq̄at Martha navotq̄e, paṅq̄w nakwsuq̄e put ahsawva, noq̄w Mary pay nāt kiy ep q̄atu.

21 Pahsat pu Martha Jesus aw paṅq̄awu: Tutuyq̄awhqa, pas as um yepniq̄w soon itupko mokni.

22 Noq̄w pay nu navoti'taq̄w nāmahin pi yah-sathaq̄am um God aw hihta tūviṅtaq̄w soon pam uṅ q̄a máq̄ani.

23 Noq̄w Jesus put aw paṅq̄awu: Pay uhtupko ahoy tātayni.

24 Noq̄w Martha put aw paṅq̄awu: Antsa nu navoti'taq̄w nuhtuṅk talönvaq̄at epeq̄ sinom ahoy yesvaniq̄w pam nuhtum ahoy tātayni.

25 Noq̄w Jesus put aw paṅq̄awu: Nu hapi hakiy mokiwyuy aṅq̄w ahoy tātaynaṅwuqa, pu q̄atsíhuytaṅwuqa; inumi tuptsiwhqa as nāmahin mokni, nīkaṅw pay pam q̄átuni.

26 Pu hak q̄atukaṅw inumi tuptsiwni'taq̄a pas soon hisat mokni. Ya um it tūptsiwa?

27 Noq̄w pam put aw paṅq̄awu: Owi, Tutuyq̄awhqa, pay um pas Christ, God Tíatnihq̄at nu tuptsiwa; ura kurs pi pam hak tūwaq̄atsit aw pítuni.

Jesus Weeps

28 Yan pam lavayhtit ahpiynihq̄e tupkoy Maryt nauywaṅwayhqe aw paṅq̄awu: Tutuyq̄awhqa pitu, nihqe uṅ wáṅwaylawu.

29 Noq̄w panis pam put navot suṅwnuptut, put aw'i.

30 Noq̄w Jesus nāt kīmi q̄a pítuhqe, haq̄am Martha put ahsawvaq̄at pay nāt pep'e.

31 Noqw Jew-sinom Maryt amum ahpave tañawkahkañw put aw unañwtavi'yuñqam put suñwnuptut yámakmaq aw tayyuñqe añkya pañqawkahkañwo: Pam sumataq tūamit ep pakmumuyniqe ōviy pañsoo, kitota.

32 Pahsat pu Mary nāt Jesus haqam wunuq w tūwahqe aw pitu, nihqe put atpipo tamōtswunuptut aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pas as um yepniq w soon itupko mokni.

33 Noqw pam pakmumuyhq, pu Jew-sinom put amum ōkihqam piw tsaykitaq w Jesus amumi yórikqe unañwpeq ōkwavakqe,

34 Pañqawu: Uma haqam put taviya? Noqw puma pañqawu: Tutuyqawhqa, um awnen aw tātayni.

35 Noqw pahsat pu Jesus paklawu.

36 Pahsat pu Jew-sinom pañqawu: Meh, pas kurs aw unañway'ta.

37 Noqw haqawat pañqawu: Ya sen i' qapostalqat pōsiyat tālawnaqa soon hinwat yukuq w soon as ka mokni?

Lazarus Brought to Life

38 Pu ōviy Jesus nāt qa suyan unañway'kañw tūamit aw pitu. Noqw tuhsōñaq w tūamiwta, noqw aq w owa uhtsiwta.

39 Noqw Jesus pañqawu: Uma owat ayo taviyani. Noqw mokqat qōqaat Martha put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay soon pi okiw qa hovaqtuni; pi pay nālōs talōñni'ta.

40 Noqw Jesus put aw pañqawu: Ya ura um tuptsiwe', God ōqalayt lolmat aw yórikniqat nu ūmi qa pañqawu?

⁴¹ Pahsat pu mokpu haqe' qatsqat añqw puma ayo owat taviya. Noqw Jesus òmiq tātayht pañqawu: Inaa, kwakwhay um nuy navota.

⁴² Pay pi as um sutsep nuy navotñwuniqw nu put navoti'ta; nīkañw pay ima sinom yañ hoñqam um nuy añqw távihqat tūtuptionsiwaniqw òviy nu pañqawu.

⁴³ Yan pam lavayhtit, pahsat pu a'nö pañqawu: Lazarus, yámakuu!

⁴⁴ Noqw i' mokqa pañqw yama; noqw maat kukyat amum masyuwsit akw tōnaniwta, pu taywaat hōhōnpit akw nōmiwta. Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma ñahyat mātapyani.

The Plot against Jesus

(Mt 26.1-5; Mr 14.1-2; Lk 22.1-2)

⁴⁵ Pahsat pu kaysiwhqam Jew-sinom Maryt aw ökihqam Jesus hihta tumaltaqat aw tātayyaqe put aw tūtuptionsiwa.

⁴⁶ Noqw pay pumuy amuñaqw haqawat Pharisee-sinmuy amumiyaqe, Jesus hīhihta tumaltaqat pumuy āawnaya.

⁴⁷ Pahsat pu God awwat mohpeq momñwit Pharisee-sinmuy amumum yuaatotaniqe tsovalti, nihqe pañqaqwa: Ya itam hinhtotini? pas hapi i' tāqa hīhihta kātutmalat hintsaki.

⁴⁸ Pas itam qa aw hintsatskaqw, pam pantsakq kurs hin qa sohsoyam put aw tūtuptionsiwani; noqw Rome añqw sinom öke' itahkiy kīqōtotani, pu itamuy sinmuy haqami hintsatsnani.

⁴⁹ Noqw pumuy amuñaqw haqawa Caiphas yan mātisiwhqa put yahsañwuy ep God awwat mohpeq moñw'iwtaqe pumuy amumi pañqawu: Uma qa hihta navoti'yuña;

50 Piw it añ qa wūwaya: Pay hak sūka tāqa sinmuy amuñem mokniniq̄w pam itamuñem lomahintani. Noq̄w pep pu' sinom soon pas sohsoyam sūlawhtotini.

51 Pam qa nāp nahpiy yan lavayhti; nīkañw pam ephaqam God awwat mohpeq̄ moñw'iwtage hihta nātoniqat pañqawu. Pam yan lavayhtiqe Jesus pep tutskwat ep sohsokmuy sinmuy amuñem mokniqat añwu pay lavayhti;

52 Nīkañw pep tutskwat ep sinmuy qa pūmuy-sa amuñem-nit, pas sohsokmuy God tímuyatuy añqe' ahtsawaliwyuñqamuy piw amuñem mokni, pam pumuy sohsokmuy sūmi tsovalaniqe òviy'ò.

53 Pahpiy pu puma put hin nīnayaniqey nanawinya.

54 Noq̄w òviy Jesus Jew-sinmuy amuhpa' pāpu qa pas mātaqpuva hinnuma; nihqe pam pañq̄w haqami kitsókit Ephraim yan mātsiwhqat aq̄w'a, tutskwat qayēwiwhpuve qalavoq'a. Nihqe pam put aw nānatuwnayaqamuy amumum pepeq̄ qatu.

55 Noq̄w Jew-sinmuy nōviwhqaam Amutsva Yūmosanihqat yan túñwantiwhqat aw pituto. Noq̄w nāto nōviwhqat aw qa pituq̄w, kaysiwhqam añ tutskwava yesqam napwatotaniqe Jerusalem ep òki.

56 Nihqe puma Jesus òviy taynumyage God kīyat ep hoñkahkañw nānami pañqaq̄wa: Ya uma hin wūwantota? Ya sen pam nōviwniqat qa awni?

57 Noq̄w ima God awwat mohpeq̄ momñwit Pharisee-sinmuy amumum put ñuayaniqey anhtoti; nihqe òviy kurs hak put háqamnihqat tuway'te' pañqawniqat pan yukuya.

12

Jesus Anointed at Bethany

(Mt 26.6-13; Mr 14.3-9)

¹ Noqw pu Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat aw navaysikis tālat pētiqw, Jesus Bethany ep pitu; pep Lazarus ura as mokqa qatu; ura Jesus put mokqat ahoy tātayna.

² Noqw Lazarus sinomat pep Jesus enem tapkiqw nōvatota; noqw Martha tūnopni'ta; noqw Lazarus nuhtum put amum tunōsvoñat aw qatu.

³ Pahsat pu qōqaat Mary wihkuyit kwañwáhovaqtuqat sūp tuwanit pan putu kwusut, Jesus kukyat lelwi, nit hōmiy akw put kukyat hōna. Pam wihkuyi nard yan tūnwantiwhqe a'nō hihkay'ta. Noqw pam pantsakq kīve wihkuyit hovalañwuat tuyqawva.

⁴ Pahsat pu suhka put aw nánatuwnaqa, momñwituy amumi put mātapniqa, Judas Iscariot, it Simon tiat pañqawu:

⁵ Ya hinoqw tis nāpi kwañwáhovaqtuqa wihkuyi qa payhp sunat sīvat ōviy huyiwhqe ōokiwyaqamuy amumi qa noiwa?

⁶ Yan pam hiñqawu, qa pas pi pas antsa ōokiwyaqamuy tunatyawkañwo, pi pam uyiñwunikañw sivamokit aw tunatyawtaqe, hihta pañsoq tañatiwhq put kímañwuniqe ōviy'o.

⁷ Noqw ōviy Jesus pañqawu: Uma qa wuhtit aw hiñqawani; pam nuy hisat tūamiwniqat aw it warani'ta.

⁸ Himu pi añ ōokiwyaqam umumum sutsep yanyuñwa; noqw pay nu qa sutsep umumum yantani.

The Plot against Lazarus

⁹ Noqw òviy kaysiwhqam Jew-sinom yaw Jesus pep qátuhqat nanapta; nihqe puma qa Jesus-sa òviy ep òki, puma it Lazarus ura pam mokiwuy añqw ahoy tātaynaqat aw yórikyaniqey òviy pīwu.

¹⁰ Noqw òviy God awwat mohpeq momñwit pay Lazarus piw enañ nīnayaniqey nānami yuaatota,

¹¹ Yaw put atsviy kaysiwhqam Jew-sinom lasyaqe Jesus aw tūtuptionsiwaqw òviy'ò.

The Triumphant Entry into Jerusalem (Mt 21.1-11; Mr 11.1-11; Lk 19.28-40)

¹² Noqw qavoñvaqw sinom qaan'ewakw hin-taqam nōviwhqat ep òkihqam yaw Jesus Jerusalem aw pitutoqat nanaptaqe,

¹³ Puma palm-tsotskit nantaqayat ūyitotaqe, pankahkañw put ahsawvawisa pañqawkahkañwo: Òqawmañwu! Israel-sinmuy moñwíam Tutuyqawhqat natñwaniyat añ pitutoqa pas kaptisitiwaa.

¹⁴ Noqw Jesus mōrot puhuwuñwiwtaqat túwahqe, epeq evetskilti; pi ura pan pey'ta:

¹⁵ Uma qa tsawiniwyuñwni, Zion ep sínomu; meh, umuhmoñwi mōrot tiyat akw tsokiwmakañw añqw pituto, yan'i.

¹⁶ Noqw put aw nānatuwnayaqam as mohti iit qa māmatsya; nīkañw Jesus a'nō hímuniwhitiqw pahsat pu puma ura pam yan pēniwhqat u'naya, pu yan put yukunayaqata.

¹⁷ Noqw sinom put ámumyaqw pam tūamit aqw Lazarus wánwayhqe mokiwuy añqw ahoy tātaynaqw aw tayyuñqam put tuawi'yuña.

18 Paniqw ōviy sinom piw put ahsawvawisa, yaw pam it kātumalat tumaltaqat nanaptaqe ōviy’o.

19 Noqw ōviy Pharisee-sinom nānami pañqaqwa: Meh, itam qa hihta aniwni’wisa; sinom sohsoyam put aňkya.

Some Greeks Seek Jesus

20 Noqw hakim Greek-sinom okiwlalwanigē nuhtum nōviwhqat ep öki.

21 Nihqe puma Philip Galileet ep kitsókit Bethsaidat aňqwnihqat aw ökihqe pañqaqwa: Tāqa, itam as Jesus aw yórikyanigey nānawakna.

22 Noqw Philip Andrew awnihqe put āawna; noqw Andrew Philip amum Jesus put āawna.

23 Noqw Jesus lavayhtiqe amumi pañqawu: Nu Sinot Tiat pas hímuniwhitiniqat hapi aw pitu.

24 Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Pas sōhövosi tutskwami qa pohse’, qa hovare’, sutsep sūkaniñwu; pas pam hovare’, pep-sa a’nö aniwnañwu.

25 Qatsiy kahkawnaqa put kwayhni; pu yep qatsit ep pas nāp qatsiy aw qa suhtaq’ewnihqa hapi qatsit qaso’taqat himuy’vani.

26 Inuñem tumalay’tanigey nāwaknaqa pas kurs hin qa inuñkni, nen nuy háqamniqw itumal’aya piw pepni. Pu inuñem tumalay’taqa Inay ahpiy kaptsi’tiwni.

Jesus Speaks about His Death

27 Pas nu hin unañwti. Ya sen nu hiñqawni? Inaa, um it tuwanit aňqw nuy ayo távini, sen nu kítani? Noqw pi nu yaniqw it tuwanit aw pitu.

²⁸ Inaa, um pas hímunihqey namtaknani, nu kítani. Pahsat pu ōveqatsit ańqw hakiy tōnaat pańqawu: Nu pas hímunihqey pay namtakna, nihqe nāt nu piw panhtini.

²⁹ Noqw ōviy sinom pep hońqam put nanaptaqe úmukqat pańqaqwa; noqw haqawat pańqaqwa: God hońviayaat put aw yuaayku, kitota.

³⁰ Noqw Jesus lavayhtige pańqawu: I' hakiy tōnaat qa inuńem tōqti, pi umuńem'í.

³¹ Pu' hapi it qatsit tunatyayat ań hinwisqamuy amuńem hin yukiltini; pu' hapi yep qatsit aw mońwi ayo tūviwni.

³² Noqw nūu, ason nu nahoylehtsit ep hāyiwe', nu sinmuy sohsokmuy nāmi tsovalani.

³³ Yan pam hin mokniqey lavayhtige pańqawu.

³⁴ Noqw sinom lavayhtotige put aw pańqaqwa: Pi itam tutavot ańqw nanaptaqw yaw Christ sutsep qátuni; noqw hinoqw Sinot Tiat pas kurs hin qa nahoylehtsit ep hāyiltiniqat um pańqawu? Ya i' Sinot Tiat hak hímuu?

³⁵ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pańqawu: Pay nu tālat ankańw umumum hihsavo yantani; nāt tālat umumum yantaqw uma kwilalatotani, noqw qatāla umuy qa wihkini; taq qatalpuva kwilalataqa haqaminihqey qa navoti'tańwu.

³⁶ Nu nāt umumum yantaqw uma inumi tūtuptionsiwe', talpuva hinwisni; nen uma tālat ep sinoiwyuńwni.

The Unbelief of the Jews

Yan Jesus lavayhtit ahpiynihqe pumuy amuńaqw nātupka.

³⁷ Noq̄w pay as pi nāmahin pam pumuy amutpik nihtiwtat̄at hihta kātumalat mahtaknaq̄w puma put aw qa tūtuptsiwa.

³⁸ Yan God lavay'ayaat Esaias hin lavayhtiqt̄at aw antsaniwa. Ura pam pañqawu: Tutuyq̄awhqa, ya hak itahtuawiy tuptsiwa? Ya Tutuyq̄awhqa hakiy aw öqalay mahtakna.

³⁹ Yanta; noq̄w öviy soon put tūtuptsiwani, ura Esaias piw pañqawhq̄ öviy'ö.

⁴⁰ Pam pumuy pösiyamuy qatälawna, pu pumuy unañwayamuy owata, taq̄ ka puma pösiy akw tut-wakahkañw, pu unañway akw māmatsye', ahoy nánamtökyaq̄w, nu pumuy qalaptsinani.

⁴¹ Yan ura Esaias lavayhti God pitsañwayat lol-mat aw yórikq̄ee, nihq̄e put hakiy lavayhti.

⁴² Noq̄w pay as pi nāmahin yantaq̄w pay imuy mohpeq̄ momñwituy amuñaq̄w kaysiwhq̄am nuhtum put aw tūtuptsiwa; nīkañw pay Pharisee-sinmuy amutsviy put qa pañq̄aq̄wa, hakton sen puma tsotsvakikimi pumuy amumi uhtayaniq̄'ö.

⁴³ Puma pi sinmuy amuñaq̄w tayawinpit nānawaknaq̄e, God añq̄w tayawinpit qa hihtatota.

Judgment by Jesus' Word

⁴⁴ Noq̄w pu' Jesus tsa'lawhqe pañqawu: Inumi tuptsiwni'taqa hapi qa inumi tuptsiwni'tat, hakiy añq̄w nuy távihq̄at aw tuptsiwni'tañwu.

⁴⁵ Pu inumi taytaqa hapi nuy añq̄w távihq̄at aw tayma.

⁴⁶ Nu tāla sinmuy amumi pitu, inumi tuptsiwni'taqa haq̄e' qatālat qa añ hinmaniqt̄at öviy'ö.

⁴⁷ Nu sinmuy amuñem hin yukunaniqe qa paniqw pew pitu, pi nu sinmuy ayo óyaniqe pitu. Nihqe õviy nãmahin pi hak ilavayiy navotkañw put qa tuptsiwhq nu qa put hinwat yúkuñwu.

⁴⁸ Hak nuy qa nakwhakañw ilavayiy qa ömahtaqa hihta akw hinwat yukuniwni. Ilavayi hapi so'ñwamiq put hin yukunani.

⁴⁹ Pi nu qa nāp nahpiy yuaata. Ina nuy añqw távihqa hapi pas nāp nuy hihta hiñqawniqat inumi tutapta, pu hihta hin lavayhtiniqat pīwu.

⁵⁰ Noqw nu navoti'taqw Ina hihta tutaptaqe sinmuy qatsit qaso'taqat himuy'vayaniqat õviy put tutapta. Noqw paniqw hapi õviy pam inumi hin tutaptaqat nu panwat sohsok yuaayku.

13

Jesus Washes His Disciples' Feet

¹ Noqw Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwniqat nāt aw qa pituqw, Jesus yep it qatsit añqw Nay awniqey navoti'ta; nihqe sinomat it qatsit ep hinnumyaqamuy amumi unañway'taqe pam yūmosa so'ñwamiq pumuy amumi unañway'ta.

² Noqw tapkiqw pumuy nōnōsaqw, Nukpana Simon tiyat Judas Iscariot Jesus momñwituy amumi mātapniqat pan unañwtoyna.

³ Noqw Jesus navoti'taqw, Naat sohsok hihta aw öqalat put aw noa; noqw pam God añqw pítuhqe piw God aw áhoyniqey navoti'kañw,

⁴ Tunösvoñat añqw wunuptut, napnay tavi; nit höhönpit kwusut, put kwewhta;

⁵ Nit pu tsaqaptat aqw kuyht, pahsat pu put aw nánatuwnayaqamuy kukyamuy pāhomhtivat, nihqe hōhōnpit kwewhtaqey akw kukyamuy hōnh̄ta.

⁶ Pu ōviy pam Simon Peter aw pituq̄w, Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya pas pay um ikukuy pāhomni?

⁷ Noq̄w Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Pay nu hihta hintsakq um nāt qa mātsi'ta; pay ason um soon qa māmatsni.

⁸ Noq̄w Peter put aw pañqawu: Pay um pas soon hisat ikukuy pāhomni. Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Pas nu uhkukuy qa pāhomqw pay nawus um qa isinoni.

⁹ Simon Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, turs qa ikukuy-sa-nit imay iqōtoy enañ pīw um pāhomni.

¹⁰ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Pay pāhom'iwhqa soon pas sohsovik pāhom'iwni, pay kuk'at-sani, pi pay sohsovik kwañw'eway'o. Noq̄w uma hapi kwañw'e'wayomu, nīkañw pay qa sohsoyamu.

¹¹ Pam hakiy momñwituy amumi put mātapniqat navoti'taqe ōviy pañqawu: Uma qa sohsoyam kwañw'e'wayomu, kita.

¹² Pu ōviy pam pumuy kukyamuy pāhomt, pu napnay añ pakit, pu qatuptut, amumi pañqawu: Ya nu umuy hintsanqat uma māmatsya?

¹³ Uma nuy Tutuqaynalalwakahkañw pu Tutuyqawhqaalalwa; nihqe uma súañqaqwa, pi nu' pam'i.

¹⁴ Noq̄w kurs nu umumi tutuyqawhqa, pu umuy tutuqaynaqa umuhkukuy pāhomqw, soon tis uma

umuhkukuy nāhoy qa nāvahomnayamantani.

¹⁵ Pi nu umuy hinyaniqat umumi mahtakna, nu umuy hin yúkunaqw pan uma hinwisni.

¹⁶ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Pay tūwiki moñwiw epnihqe qa pavan pasniñwu, pu ayatiwhqa put ayataqat epnihqe qa pavan pasniñwu.

¹⁷ Noqw uma iit navoti'kahkañw añ hinwise' hahlayyani.

¹⁸ Nu umuy qa sohsokmuy lavayhti; nu hakimuy namorstaqey tuwimuy'ta. Noqw pay pi tutuvenit anhtiniqw ōviy i' hak inumum tūmoytaqa inumi nukpanhtini.

¹⁹ Noqw nāt put qa aw pituqw nu añwu pay umuy āawna. Noqw hisat put paniwhitiqw, nu Christ-nihqat uma tuptsiwyani.

²⁰ Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Ason nu hakiy haqami ayataqw, hak put pās távihqa hapi nuy pās távini; pu nuy pās távihqa hapi nuy añqw távihqat pās távini.

Jesus Predicts His Betrayal

(Mt 26.20-25; Mr 14.17-21; Lk 22.21-23)

²¹ Yan Jesus lavayhtit, qahahlayhtiqe pañqawu: Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma haqawa momñwituy amumi nuy mātapni.

²² Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam haqawat pa pam pañqawhqat wūwantotaqe nānahpa' yoyrikya.

²³ Noqw suhka put aw nánatuwnaqa pep Jesus tawitsqayat aw tahtsikiwta, pas Jesus aw unañwaata.

²⁴ Noqw Jesus hakiy pañqawhqat pam put tūviñtaniqat Simon Peter put aw māmasa.

25 Pu ōviy pam Jesus tawitsqayat aw taht-sikiwkañw put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hakni?

26 Jesus hu'waqe aw pañqawu: Pay nu nōvat mōroknat, hakiy put maqaqw pamni. Pu pam nōvat mōroknaqe, Simon tiyat Judas Iscariot put maqa.

27 Noqw pam panhti qw, pahsat pu Satan put unañwmiq paki. Noqw pahsat pu Jesus put aw pañqawu: Um hihta hinhtiniqey ĩts panhtini.

28 Noqw qa haqawa tunōsvoñat aw qátuhqa put hinoqw pan lavayhti qat māmatsi.

29 Judas pi sivamokit tavi'ta; noqw suhpan pam pumuy nōviwhqat ep hihta hinhtotiniqat Jesus put aw pañqawh qat haqawat wūwaya, pu sen pam ōkiwyaqamuy hihta huytaniqat pañqawh qata.

30 Noqw ōviy pam nōvat mōrokput sowat, pahsat pay pañqw yama. Noqw mihikiwta.

The New Commandment

31 Pu ōviy pam yámakmaq, Jesus pañqawu: Pu' hapi nu' Sinot Tiat pas pavan hímuniwhtini; noqw God piw inuhpiy panhtini.

32 Noqw kurs God inuhpiy hímuniwhite', pay soon pam tuwat qa nahpiy nuy pas pavan hihtatani; nihqe soon qa pay put panhtini.

33 Itimu, nāt nu hihsavo umumum yantani. Noqw uma as nuy hepyani; noqw ura nu Jew-sinmuy amumi hin lavayhti qe pay nu hapi piw pan umumi lavayhtini: Nuy haqaminiqw soon uma pañsoyani, ura nu kita.

34 Nu umumi pūhut tutaptani: Uma nānami unañway'yuiñwñi; nu umumi hin unañway'taqat pan piw uma nānami unañway'yuiñwñi.

³⁵ Umuy nānami unañway'yuñqw pantaqat ah-piy sinom sohsoyam uma inumi nānatuwnayaqat nanaptani.

Jesus Predicts Peter's Denial

(Mt 26.31-35; Mr 14.27-31; Lk 22.31-34)

³⁶ Simon Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya um haqamii? Jesus lavayhtiçe aw pañqawu: Pay nuy haqaminiqw um kurs hin nāt inuñkni; nikañw pay ason um soon qa inuñkni.

³⁷ Peter put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hi-noqw nu soon pay pu' uñkni? Nu uñem iqatsiy táviniqey suhtaç'ewa.

³⁸ Jesus lavayhtiçe aw pañqawu: Haw um inuñem uhqatsiy táviniqey suhtaç'ewa? Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Pay ason pas um nuy qa tuwi'taqey pāyis pañqawhç pu' taqákwāko tōqtini.

14

Jesus the Way to the Father

¹ Uma qa hin unañway'yuñwni, uma God aw tuptsiwni'yuñwa; uma piw inumi tuptsiwni'yuñwni.

² Inay kīyat ep yeyespi qaōwíewa, pi as qa pantaqaw soon nu umuy qa āawnani. Nu umuñem qenitato.

³ Noqw nu ahpiyenen umuñem qenite', nu piw añqwni; nen umuy nāmi ökínani; noqw nuy háqamniqw uma piw pepyani.

⁴ Pu nuy haqaminiqw uma navoti'yuñwa; pu uma aqw pöhut tuwi'yuñwa.

⁵ Thomas put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um haqaminiq̄w itam qa navoti'yuñwa; noq̄w ya itam hin aq̄w pōhut tuwi'yuñwni.

⁶ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Nu hapi God aq̄w pōhu, pu navoti pas antsanihqa, pu qatsi. Soon hak Inay awni, pas inuhpanen-saa.

⁷ Pi as uma nuy tuwi'yuñwe' soon uma Inay piw qa tuwi'yunwni; noq̄w yahpiy haqahpiy uma put tuwi'yuñwa; nihqe uma aw yórikya.

⁸ Noq̄w Philip put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, um Unay itamumi mahtaknaq̄w itam pañso uyi-waltotini.

⁹ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Pas as nu wūyavo umumum yantaq̄w, ya um nāto nuy qa tuwi'ta, Philip? Inumi yórikqa hapi Inay aw yori; noq̄w piw um nuy umumi Inay mahtaknaniq̄at inumi pañqawu.

¹⁰ Ya nu Inay amum sūkanihq̄at um qa tuptsiwa? Soñawnen pi nu put epniq̄w pu pam inuhpee. Nu umumi hihta lavayhte', qa nāp nahpiy lavayhtiñwu; pi Ina inuhpe qátuhqa tumalat hintsaki.

¹¹ Nu Inay epniq̄w pu Ina inuhpenihq̄at uma tūtuptsiwani; hal kurs uma qa pantotiniq̄, ñas'ew uma itumalay ahpiy inumi tūtuptsiwani.

¹² Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Inumi tuptsiwhqa nuy hīhihta hintsakq̄at piw hintsakni, pu iit epnihqe pas pávanyaq̄at pam hintsakni, nu Inay awniniq̄w ōviy'o.

¹³ Pu uma ituñwniy aw yankahkañw nāphihta ōviy tūviñtotaq̄w, nu put panhtimantani; noq̄w Ina Tiy ahpiy pas pavan hímuniwhtini.

¹⁴ Uma ituñwniy aw yankahkañw nāphihta ōviy

tūviñtotaqw nu put panhtimantani.

The Promise of the Holy Spirit

¹⁵ Kurs uma inumi unañway'yuñwe', itutavoy añ hinwisni.

¹⁶ Pu nu Inay aw nāwaknani, noqw piw pam sukw umumi unañwtavi'taqat umumi távini, it Qahováriwtaqat Hikwsita. Noqw pam umumum sut-sep yante',

¹⁷ Umuy hihta pas antsanihqat tutuqaynani. Put hapi ima yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam kurs hin kwusuyani, puma put qa tuway'yuñqe òviy'ò, piw qa tuwi'yuñwa. Noqw uma pi put tuwi'yuñwa, pam umumum yantaqw òviy'ò, nihqe nāt pam umuh'unañwpeq qátuni.

¹⁸ Pay nu soon umuy nal'oyni; pay nu nāt piw añqw umumini.

¹⁹ Nāt hihsavoniqw pay yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam inumi qa yórikyani, nikañw uma inumi yórikyani. Pi nuy qatuqw òviy piw uma yesni.

²⁰ Noqw pep pu' uma nuy Inay epnihqat nanaptani; pu pan piw uma inuhpeyani, pu nu umuh-peni.

²¹ Itutavoy oyi'kañw añ hinmaqa hapi inumi unañway'tani; pu inumi unañway'taqat aw Ina unañway'tani; noqw nu put aw unañway'tani, nen aw namtaknani.

²² Noqw suhka Jesus aw nánatuwnaqa Judas yan mātsiwa. Qa pam momñwituy amumi Jesus mātavi. Noqw pam Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, ya hintaqw òviy um itamumi namtaknat, yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy amumi qa namtaknani?

23 Noq̄w Jesus lavayhtiḡe put aw pañqawu: Pay inumi unañway'taqa soon ilavayiy qa añ hinmani; noq̄w Ina put aw unañway'tani; noq̄w itam put awnen unañwayat ep qátuni.

24 Inumi qa unañway'taqa hapi soon ilavayiy añ hinmani. Noq̄w nu umumi lavayit yuaataq̄w pam qa inuhpiy'o, pam nuy añq̄w távihqat Inay ahpiy'o.

25 Noq̄w nu nāt umumumnikañw ïit umumi yuaayku.

26 Noq̄w nu pan Inay aw nāwaknaq̄w, pam umumi unañwtavi'taqat Qahováriwtaqat Hikwsit umumi távini. Noq̄w pam umuy sohsok hihta tutuqaynani; nen nuy hihta umumi lavayhtiḡat umuy sohsok ahoy u'nanani.

27 Uma suyan unañway'yuñwni, nuy suyan unañway'taqat pan'ï. Yep qatsit tunatyayat hinwisqam hakiy suyan unañway'taqat paysoq lavaytañwu; noq̄w nu qa panwat umumi yuaata. Uma qa hin unañway'yuñwni, piw umuh'unañwa qa tsawiniwyuñwni.

28 Uma nanaptaq̄w ura nu umumi pañqawu: Nu ahpiynit piw añq̄w umumini. Pi uma inumi unañway'yuñwe' soon inumum qa hahlayhtotini, nu Inay awniḡey pañqawhqat ep'e, pi Ina inuhpenihḡe pas pávani.

29 Noq̄w nāt hapi aw qa pituq̄w, pay nu añwu umuy āawna, hisat aw pituq̄w uma tütuptsiwaniqat õviy'o.

30 Yahpiy hapi nu pāpu soon pas umumi yuaatani, taq̄ Nukpana, yep qatsit ep moñw'iwtaqa añq'õ, noq̄w pam qahaqam hihta ep inumi tuyqawi'ta.

³¹ Noqw Ina inumi hin tutaptaqw nu pan hinma. Noqw put pantaqat akw yep qatsit tunatyayat an hinwisqam nu Inay aw unañway'taqat nanaptani. Huvam hoñvaa; itam yañqw ahpiyyani.

15

Jesus the Real Vine

¹ Nu hapi ovauyit pas antsanihqat anta, Noqw Ina hapi ūyi'taqa.

² Inuhpiy hohtakiwtaqa qa himuy'vañwuqat pam ayo túkuñwu; pu pölöy'vañwuqat pam papsiñwu, noqw pahsat pu pam wūhaq aniwnañwu.

³ Noqw uma hapi it lavayit nu umumi lavayhtiqat akw kwañw'e'way'iwyuñwa.

⁴ Uma inumi wiwyuñwni, noqw nu umumi wiwtani; soon ovauyit ahpiy hohtakiwtaqa nāp natsviy hihta himuy'vañwu, pas pam kopölvuy aw wiwte'sa hihta aniwnañwu; noqw pan hapi uma inumi qa wiwyuñwe', soon hihta aniwnayani.

⁵ Nu hapi ovauyi; noqw uma hapi ahpiy hohtakiwyuñqamu. Nu hakiy aw wiwtaqw pam inumi wiwte' a'nö himuy'vamantani; pi uma qa inutsviye', soon hihta apitotini.

⁶ Inumi qa wiwtaqa lakput hohtakiwtaqat an ayo tūviñwu; noqw sinom put tsovalaye', qōhit aqw maspaye', put taqtsokyañwu.

⁷ Kurs uma inumi wiwyuñwe', piw ilavayiy umuh'unañwpeq pani'yuñwe', pep pu' uma hihta nānawakne', put ōviy tūviñtotamantani; noqw pam umumi antsaniwmantani.

8 Uma a'nö aniwnaye', yan Inay pas pavan mātaktotani; pu piw yan uma pas antsa inumi nánatuwnayaqamyani.

9 Nu hapi pas Inay inumi hin unañway'taqat pan nu umumi unañway'ta; uma suan hinwisq nu umumi unañway'tani.

10 Uma itutavoy añ hinwisq pan nu umumi unañway'tani, pas nu Inay tutavoyat añ hinmaq̄w pam inumi unañway'taqat pan'i.

11 Noq̄w uma pas hinhaq̄am hahlayhtotiniqat ōviy nu umumi yan lavayhti; nu pas hinhaq̄am hahlayhti qat pan'i.

12 Noq̄w nu yan umumi tutaptani: Uma nānami unañway'yuñwni, pas nuy hin umumi unañway'taqat pan'i.

13 Kurs hak tāqa kwatsmuy amuñem qatsiy tave' suyan pi pam pumuy amumi pas pavan unañway'taqe ōviy panhtini. Noq̄w qa hak put tāqat epnihqe pas pavan nuhtumi unañway'ta.

14 Uma nuy umumi hin tutaptaqat añ hinwise' ikwátsimyani.

15 Yahpiy hapi nu pāpu umuy qa tūwikuñwantani, taq tūwiki moñwiy hihta hintsakq̄ put qa navoti'tañwu. Nikañw nu umuy ikwátsimyaqat pan tūñwanta; pi nu Inay añq̄w hihta navotqey umuy sohsok āawna.

16 Qa uma hapi nuy namorstota, pi nu hapi umuy namorstaqe umuy sinmuy tsovalayaniqat ōviy ayata; noq̄w tsovalniwyaqam qa hovalniwyani; noq̄w uma ituñwniy aw yankahkañw Inay aw hihta tūviñtotaq̄w pam umuy put máqamantani.

17 Nu umumi yan tutaptani: Uma nānami

unañway'yuñwni.

The World's Hatred

¹⁸ Kurs yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam umumi qa suhtaq'ewyaqaw pay ura puma inumi mohti qa suhtaq'ewyaqat uma u'ni'yuñwni.

¹⁹ Pi as uma yep qatsit tunatyayat añ hinwisq, pay put añ hinwisqam soon umuy qa hahlayyani; noqaw uma pi yep qatsit tunatyayat qa añ hinwisq nu umuy put añqaw namorsta; noqaw òviy yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam umumi qa suhtaq'ewya.

²⁰ Ura nu umumi lavayhtiqaqaw uma put u'ni'yuñwni; pay tūwiki moñwiy epnihqe qa pavan pasniñwu; noqaw kurs sinom nuy okiwsasne' soon umuy piw qa okiwsasnani; kurs ilavayiy añ hinwise' pay soon piw umuhlavayiy qa añ hinwisni.

²¹ Nikañw pay uma isinomniqaqaw òviy puma umuy yan hintsatsnani, nuy añqaw távihqat qa tuwi'yuñqe òviy'o.

²² Pay nu pítuhqe pumuy amumi yuaaykuqaw puma inumi qa tuptsiwyaqe qaanhcti. Kurs puma ilavayiy qa nanapte' pay soon pas qaanhctini. Nihqe pu' hapi puma kurs hihta akw qaanhctipuy tupkayani.

²³ Inumi qa suhtaq'ewnihqa hapi piw Inay aw qa suhtaq'ewa.

²⁴ Nu pumuy amutpik nihtiwhtaqaqat kātutmalat hinhti. Qa hak inuhpenihqe hihta kātumalta. Kurs puma itutmalay aw qa yórikye' pay soon pas qaanhctini; noqaw pi as puma put aw yórikyakahkañw inumi qa suhtaq'ewya, pu Inay piw aw'i.

²⁵ Ura pumuy tutuveniyamuy añ yan pey'ta: Nuy qa hinhtiqlw puma inumi qa suhtaq'ewya, yan'i. Noqw puma hin pey'taqat anhtoti.

²⁶ Nikañw ason nu umumi unañwtavi'taqat Qa-hováriwtaqat Hikwsit Inay añqw ayataqw, pam hihta pas antsanihqat umuy tutuqaynat, nuy hákiyinihqat sinmuy āawnani.

²⁷ Pu uma piw pas nāp hihta aw yórikyaqey tu-awiyuñwni, uma yayhniwhqat añqaqw inumum hinnumyaqe òviy'o.

16

¹ Uma qa hin unañwtotiniqat òviy nu umumi yan lavayhti.

² Nāt sinom hihta aw tōnawyuñqey añqw umuy ayo ipwayani; tis pi nāt òviy puma umuy qōqyaniqat aw pítuni; noqw panhtiqa God eñem tumaltaqey wūwamantani.

³ Puma hapi Inay nuy enañ qa tuwi'yuñqe òviy umuy panhtotini.

⁴ Nikañw ason hisat aw pituqw ura nu umuy añwu pay put āawnaqat uma u'nayaniqw òviy nu umumi yan lavayhti, nāwuspi nāt nu umumumni-hqe òviy qa mohtihaq umumi ïit yuaayku.

The Work of the Holy Spirit

⁵ Noqw pu' hapi nu Inay nuy añqw távihqat ahoy awni. Noqw uma qa haqawat nuy haqaminiqat tūviñta.

⁶ Noqw pay pi nu umumi ïit lavayhtiqlw òviy umuh'unañwa pas qa hahlayhtoti.

⁷ Noqw pay nu umumi pas qaatsat pañqawni: Pas nuy ahpiyniniqw pam umuñem lomahintani;

pi nuy qa ahpiyniqw umumi Unañwtavi'taqa soon umumi pítuni, pi nu ahpiyen añqw put umumi távini.

⁸ Ason pam pite' yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy qaanhtotiqtat pumuy navotnani, pu hakiy hin suan hinmaqat pumuy māmatsnani, pu God sinmuy hin yukunaniqtat amumi mahtaknani.

⁹ Pam pumuy inumi qa tuptsiwyaqe qaanhtotiqtat pumuy navotnani.

¹⁰ Piw nuy suan hinmaqat pumuy māmatsnani, Inay awnihqat akw'a; noqw uma pāpu inumi qa yórikyani.

¹¹ Piw God sinmuy hin yukunaniqtat amumi mahtaknani, pi pam yep qatsit aw moñwit pay eñem yúkuqe pas qahihtata.

¹² Nāt nu nihtiwhtaqtat hihta umumi yuaaykuniqw, uma kurs hin nāt put sohsok ömahtotani.

¹³ Nikañw ason i' Hikwsi pas antsanihqa pite', pam sohsok antsanihqtat umuy māmatsstoynani; pam qa nāp nahpiynihqtat yuaataniqee. Pam hihta navote' put yuaaykumantani, pu pam hīhihta nātoyaniqtat umuy āwintani.

¹⁴ Ason pam nuy pas pavan hihtatani, pi pam itutuqayhpiy ömahtat, put umuy āwintani.

¹⁵ Inay tutuqayhpiat sohsoy piw itutuqayhpi, paniqw öviy nu pañqawu: Pam ason itutuqayhpiy ömahtat, put umuy āwintani.

Sadness and Gladness

¹⁶ Nāt hihsavoniqw pay uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniqw uma inumi yórikyani, nu Inay awniniqw öviy'o.

17 Pahsat pu put aw nánatuwnayaqam haqawat nānami pañqawu: Ya sen pam hihta itamumi lavayhtiçe pañqawu: Nāt hihsavoniqw pay uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniqw uma inumi yórikyani, pu Nu Inay awniniqw ōviy’o, kita?

18 Noqw ōviy puma pañqawu: Ya sen pam hihta pañqawhçe Hihsavoniq’ō, kita? Itam hihta pañqawhqat aw māmatsya.

19 Noqw puma as put tūviñtotaniqey nānawaknaqw Jesus navoti’taqe amumi pañqawu: Ya nu umumi Pay hihsavoniqw uma inumi qa yórikyani, pu piw pay hihsavoniqw uma inumi yórikyani, kítahqat uma nātuviñlalwa?

20 Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Nāt uma tsaykitani, pu pas hihta ep qahahlayhtotiqey pan hiñqawani; noqw tuwat yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam hahlayyani, noqw úmawat qahahlayyani; nīkañw pay umuhqahahlayhpi hahlayhpiniwhtini.

21 Wuhti tihtatutuyne’ qahahlayñwu, tuwaniyat aw pítuñwuniqw ōviy’o; nīkañw ason pam tihte’ pahsat kānavotpiy pāpu qa u’ni’tañwu, sino tūwaqatsit aw tihtiwhq put ep hahlayñwunihqe ōviy’o.

22 Noqw pan uma qahahlayyani; nīkañw pay nu nāt piw umumi pohtani, noqw umuh’unañwa hahlayhtotini, pu umuhhahlayhpiy soon himu sohtapnani.

23 Pu hisat aw pituqw uma soon pāpu nuy hihta tūviñlawni. Pas antsa, pas antsa nu umumi pañqawni: Uma ituñwniy aw yankahkañw Inay aw nāp hihta ōviy tūviñtotaqw pam umuy put

máqamantani.

²⁴ Yuk pahsavo hapi uma qa hisat nāt ituñwniy aw yankahkañw hihta õviy tūviñtota. Uma aw tūviñtote' õmahtotani, nen pas hinhaqam hahlayhtotini.

Victory over the World

²⁵ Yan nu pay tupkiwtaqat umumi yuaayku; ason hisat aw pituq̄w pep pu' nu soon pāpu ilavayiy tupkitat, umuy Inay pas suyan āawnani.

²⁶ Ason pep pu' uma ituñwniy aw yankahkañw hihta õviy tūviñlalwani. Noq̄w nu umuñem Inay aw tūviñtaniqey hapi qa pañqawu;

²⁷ Pi Ina pas nāp umumi unañway'taq̄w õviy'o, ispi uma inumi unañway'yunq'õ, nihqe nu God añq̄w pítuhqat uma tūtuptionsiwa.

²⁸ Nu Inay añq̄w yámakqe, tūwaqatsit aw pitu; nit pu' nu tūwaqatsit mātap̄t, Inay awni.

²⁹ Noq̄w put aw nánatuwnayaqam put aw pañq̄aq̄wa: Meh, pu' hapi um pas suyan yuaaykuqe, pāpu qa sómokit lavayhti.

³⁰ Pu' hapi itam uñ sohsok hihta navoti'taq̄at tūtuptionsiwa; noq̄w soon kurs pas hak sōwu hihta tūviñlawni. It akw pu' itam uñ God añq̄w pítuhqat tūtuptionsiwa.

³¹ Noq̄w Jesus lavayhtiye pumuy amumi pañq̄awu: Ya uma pu' tūtuptionsiwa?

³² Meh, aw hapi pituto, híkis pay aw pitsíwta, uma tatslake', nanāp umuhkiy añhqe nankwuse', nuy nalmatapyaniqat aw'i. Nikañw pay nu qa nālaa, pi Ina inumuma.

³³ Uma inuhpe kwakwhaiwyuñwniqat õviy nu umumi yan lavayhti. Uma tūwaqatsit ep

kānanvotyani; nīkañw pay uma su'qawyuñwni, nu hapi yep qatsit áñwuta.

17

Jesus Prays for His Disciples

¹ Yan Jesus lavayhtit, ōmiq tātayht, pañqawu: Inaa, aw hapi pitu; um Uhtiy pas hímunihqat pan nuhtumi mātaktani, noqw Uhti tuwat uñ pan mātaktani.

² Pi um Uhtiy sohsokmuy sinmuy amumi öqalat maqa, nihqe hakimuy hihsa'nihqamuy put aw noaqw, pam qatsit qaso'taqat amumi nóaniqat um pan put enem yuku.

³ Noqw hak uñ pas suhka antsa God-nihqat tuwi'te' pu Jesus Christ uhpiy taviwhqat piw tuwi'te' qatsit qaso'taqat himuy'vani.

⁴ Nu tūwaqatsit ep uñ pas hímunihqat nuhtumi mātakta; um nuy hihta tumalat ayataqat hapi nu yuku.

⁵ Noqw taay, Inaa, ura tūwaqatsit nāt qa háqamniqw nu úmumnihqe lolmat tälawnwat pitsáñway'ta. Noqw öviy nu ūmi pituqw um piw pan nuy lomavitsañwtoynani.

⁶ Um sinmuy amuñaqw hakimuy inumi noaqw nu uñ hákiyñhqat pumuy āawna; puma as úhimumyaqw um pumuy inumi noa, noqw puma uhlayayiy añ hinwisa.

⁷ Nihqe um hihta inumi noaqw pam sohsoy ūñaqwnihqat puma nanapta.

⁸ Pi um it lavayit inumi mātapaq nu amumi put mātavi; noqw puma put ömahtota, nihqe nu ūñaqw

yámakqat pas suyan nanaptaqe pay um pas nuy añqw távihqat tūtuptsíwa.

⁹ Nu pumuy amuñem okiw nāwakinta; nu yep qatsit tunatyayat añ hinwisqamuy qa pumuy amuñem nāwakinta; um hakimuy inumi noaqw nu pumuy amuñem nāwakinta, puma uhsinomniqw ōviy'ō.

¹⁰ Noqw sohsoyam isinom uhsinomu, pu sohsoyam uhsinom isinomu, noqw nu amuhpiy pas hímuniwhiti.

¹¹ Noqw nu hapi pāpu qa tūwaqatsit ep hinnuma, noqw ima nāt tūwaqatsit epya; noqw nu yañqw ūmii. Qahováriwhpu Inaa, um hakimuy inumi nóahqey pumuy pas nāp uhtuñwniy ōqalayát akw oyi'tani, noqw puma sūkayani, itamuni.

¹² Nu nāt tūwaqatsit ep pumuy amumum hinnumqe uhtuñwniy añ pumuy oyi'ta; um hakimuy inumi noaqw nu pumuy pās oyi'taqw qa himuwa haqami hiniwhiti, pay i' súlawhtiniqey namorstiwhqa-saa, hin pey'taqat anhtiniqat ōviy'ō.

¹³ Noqw nu yahsatniqw yañqw ūmii, nihqe okiw pas pay imuy unañwpeq ihahlayhpiy aniwni'yuñwniqat ōviy nu tūwaqatsit ep yan hiñqawlawu.

¹⁴ Nu amumi uhlavayiy mātavi, noqw yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam pumuy amumi qa suh-taq'ewya, puma qa yep sinoiwyuñqw ōviy'ō, nuy qa pep sinoiwtaqat pan'i.

¹⁵ Um as tūwaqatsit añqw pumuy ipwaniqat nu qa pan ūmi tūviñlawu, um qalolmat añqw okiw pumuy ayo oyi'taniqat pan'i.

¹⁶ Puma inún qa yep qatsit ep sinoiwyuñwa.

17 Um uhlavayiy pas antsanihqat akw pumuy nēnem qenivo ōyani; uhlavayi pas antsa.

18 Um nuy sinmuy amumi tavi, noqw ōviy pay hapi nu piw pan nuhtumi pumuy ayata.

19 Nihqe nu pumuy tunatyawkañw qenivo nātavi, puma as pas antsa piw qenivo oyiwyuñwniqat ōviy'o.

20 Pu nu qa ímuy-sa amuñem tūviñlawu, nāt hakim pumuy lavayiyamuy ahpiy inumi tūtuptionsiwaniqamuy amuñem pīwu.

21 Okiw as puma sohsoyam sūkayaniqat nu tūviñlawu, um Ina inuhpeniqw pu nu uhpenihqat pan piw itamuhpe sūkayaniqata; noqw pep pu' tūwaqatsit ep sinom um nuy añqw távihqat tūtuptionsiwani.

22 Noqw um hin nuy kaptsi'taqw pan piw nuy pumuy kaptsi'ta, puma itamun sūkayaniqat ōviy'o.

23 Nu pumuy amuhpeniqw pu um inuhpee, noqw puma itamuhpe pās pasiwyuñwni, noqw sinom nanaptaqw um nuy añqw tavi, nihqe pas hin inumi unañway'taqey pan piw amumi unañway'ta.

24 Inaa, um imuy hakimuy nuy maqaqw puma as nuy háqamnihqat pep inumumyaniqat nu nāwakna, nen it lolmat tālawnwat um nuy máqahqat puma aw tayyuñwni, pi um nāt tūwaqatsit qa yukiwhq pay pepeq inumi unañway'ta.

25 Súantaqa Inaa, yep qatsit tunatyayat añ hinwisqam uñ qa tuwi'yuñwa, noqw nu uñ tuwi'ta, noqw ima hapi um nuy añqw távihqat navoti'yuñwa.

²⁶ Noq̄w nu hapi uñ pumuy āawna. Noq̄w okiw as um inumi hin unañway'taq̄w pan hapi pumuy nānami unañway'yuñwniqat òviy nu soon nāt qa uñ pumuy āwintani. Nen nu pas antsa amuhpe yantani.

18

The Arrest of Jesus

(Mt 26.47-56; Mr 14.43-50; Lk 22.47-53)

¹ Yan Jesus lavayhtit put aw nānatuwnayaqamuy tsamkañw pahpiy nakwsuq̄w, puma haq̄e' sika Cedron yan mātsiwhqat yupq̄öymi nōña; noq̄w pam haqami olive q̄ölmi pítuhq̄e, put aw nānatuwnayaqamuy amumum pañso paki.

² Noq̄w put momñwituy amumi mātapqa Judas piw put háqamnihqat tuwi'ta, Jesus put aw nānatuwnayaqamuy tsamkañw qa sūs pañsoniñwuniq̄w òviy'o.

³ Noq̄w God awwat mohpeq momñwit Pharisee-sinmuy amumum tuwalan'a'yatuy hoñvia'yatuy enañ Judas aw mātavi; noq̄w puma wihq̄öhi'wiskañw, kopitsoki'wiskañw, tunipi'wiskahkañw put amum pañsoya.

⁴ Noq̄w òviy Jesus hin hintsaniwniq̄ey sohsok navoti'taq̄e amumi nakwsuhq̄e pañq̄awu: Ya uma hakiy hepnumya?

⁵ Noq̄w puma lavayhtotiq̄e aw pañq̄aq̄wa: Itam hakiy Nazareth añq̄w tāqa Jesus hepnumya. Noq̄w Jesus amumi pañq̄awu: Nu' pam'i. Noq̄w Judas amumi put mātapqa pumuy amumum wunu.

⁶ Noqw pam panis pamnihqey amumi pañqawhq pahasat pay puma áhoywat hohyokat, tutskwami patañmunumhti.

⁷ Pahsat pu piw pam pumuy tūviñtaqe amumi pañqawu: Ya uma hakiy hepnumya? Noqw puma pañqawu: Itam hakiy Nazareth añqw tāqat Jesus hepnumya.

⁸ Jesus lavayhtiqe pañqawu: Pay pi nu pamnihqey umumi pañqawu; noqw òviy kurs uma nuy hepnumye', uma imuy mātapyani.

⁹ Ura pam hiñqawhq put anhtiniqw òviy'ò, ura pam pañqawu: Imuy hakimuy um inumi noaqw nu qa hihtawat kwahi, it'a.

¹⁰ Pahsat pu Simon Peter sipwuvahpi'taqe put hórokñat, God awwat mohpeq moñwit tūwikiyat wuvahtaqe, putvaqw naqvuyat ayo tuku. Noqw i' hak tūwiki Malchus yan mātsiwa.

¹¹ Pahsat pu Jesus Peter aw pañqawu: Uhsipwuvahpiy tukpuyat aqw pánaa. Ina inuñem okiwsanhpit kuyapkuyhq pay nu soon qa put hikwni.

Jesus before Annas

¹² Pahsat pu sohsoyam tuwalan'a'yam-niqw pu moñwíam, hoñviaymuyatuy amumum Jesus ñuayaqe put somya;

¹³ Nit mohti Annas aw put wikya, pam pi Caiphas möönañwuy'ta; noqw Caiphas put yahsañwuy ep God awwat mohpeq moñw'iwta.

¹⁴ I' Caiphas hapi ura Jew-sinmuy amumi pañqawu pay ura hak sūka sinmuy amuñem mokq pam ñas'ewniqata.

Peter Denies Jesus

(Mt 26.69-70; Mr 14.66-68; Lk 22.55-57)

15 Noq̄w Simon Peter Jesus añki, pu suhka put aw nánatuwnaqa; pamwat God awwat mohpeq moñwit tuwi'ta; nihqe pam Jesus amum God awwat mohpeq moñwit kīyat aw paki.

16 Noq̄w Peter pay hötsíwat ihpaq wunu. Noq̄w pahsat pu suhka Jesus aw nánatuwnaqa God awwat mohpeq moñwit tuwi'taqa yámakqe, hötsíwat aw tunatyawtaqat mānat aw yuaaykuqe Peter pana.

17 Pahsat pu māna hötsíwat aw tunatyawtaqa Peter aw pañqawu: Ya qa um piw it tāqat aw nánatuwnaqa? Noq̄w pam pañqawu: Qae.

18 Noq̄w iyohooniqw, õviy tütuwikt hoñvia'yatuy amumum tövumsit hoveyelayaqe aw hoñkahkañw nāmukintota. Noq̄w Peter pumuy amumum aw wunuwkañw nāmukinta.

The High Priest Questions Jesus

(Mt 26.59-66; Mr 14.55-64; Lk 22.66-71)

19 Pahsat pu God awwat mohpeq moñwi Jesus tūviñtaqe put aw nánatuwnayaqam hákimyaqat put tūviñta, pu hihta pam pumuy tutuqaynaqata.

20 Noq̄w Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Nu nuhtumi susmataq yuaata. Nu tsotsvalkive sutsep tutuqayna, pu God kīyat ep'e, pañso Jew-sinom sutsep tsotsvalya; nu qa hihta nanauyve lavayhti.

21 Noq̄w um hinoq̄w nuy tūviñlawu? Nu hihta yuaaykuqat um inumi tūqayyuñqamuy tūviñtanikañwo; meh, puma nuy hiñqawhq navoti'yuñwa.

22 Noq̄w yan pam lavayhti qw, pu suhka hoñiaya put aqlap wúnuhqa mapqölöy akw Jesus wuvahta, pañqawkañwo: Ya um hinoq̄w God awwat mohpeq moñwit aw panhaqam hiñqawu?

²³ Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Pay pi kurs nuy qalolmat lavayhtiqw um put pañqawni; kurs pay nuy súañqawh̄q ya um hinoq̄w nuy wuvahta?

²⁴ Noq̄w Annas put somt, God awwat mohpeq moñwit Caiphas aw hōna.

Peter Denies Jesus again

(Mt 26.71-75; Mr 14.69-72; Lk 22.58-62)

²⁵ Noq̄w Simon Peter pep wunuwkañw nāmukinta; noq̄w haqawat pep hoñqam put aw pañqaqwa: Ya qa um piw put aw nánatuwnaqa? Noq̄w pam qa nakwhaqe pañqawu: Qae.

²⁶ Noq̄w haqawa God awwat mohpeq moñwit tūwīkiat Peter aw pañqawu: Puyaw qa um oliveqōlpe put ámunniq̄w nu ūmi qa tātayi? Pam hapi Malchus añq̄wvi, it hakiy naqvuyat Peter ayo tukuq̄w put'a.

²⁷ Pahsat pu Peter piw nāt qa nakwha, noq̄w pahsat pay taqakowako töqti.

Jesus before Pilate

(Mt 27.1-2, 11-14; Mr 15.1-5; Lk 23.1-5)

²⁸ Pahsat pu puma Caiphas añq̄w Jesus haqami Rome añq̄w moñwit kīyat aw wikya; noq̄w súitsi; noq̄w puma pay moñwkimi qa yuña, taq ka Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwhqat añq̄w nōñsaniqey qa hu'waniwyani.

²⁹ Pahsat pu Rome añq̄w moñwi Pilate yan mātsiwhq̄a yámakq̄e amumi pañqawu: Ya uma hihta it nēveltotoynaya?

³⁰ Noq̄w puma lavayhtotiq̄e aw pañqaqwa: Pay pi as i' t̄āqa qa nukpananiq̄w soon itam ūmi put wikvayani.

31 Pahsat pu Pilate amumi pañqawu: Pay pi uma put wikye' umumi hin tutavot an put yukunayani, kita. Noqw õviy Jew-sinom put aw pañqawu: Itam hakiy nīnayaniqey mewniwta.

32 Ura Jesus hin mokniqey lavayhtiqtat antiniqw õviy puma pañqawu.

33 Pahsat pu Pilate piw pavasiwhkimi pakit, Jesus wāñwayhqe aw pañqawu: Ya um Jew-sinmuy moñwiamu?

34 Noqw Jesus lavayhtiqtat put aw pañqawu: Ya pay um pas nāp it lavayhti? sen pay hakim nuy pamnihqtat uñ āawnaya?

35 Noqw Pilate lavayhtiqtat aw pañqawu: Ya nu Jew-sino? Pi nāp uhsinom God awwat mohpeq momñwituy amumum uñ inumi mātapyā. Ya um hihta hinhti?

36 Jesus lavayhtiqtat aw pañqawu: Pay imoñwtunatyā qa yep qatsit ahpiy'o, pi as imoñwtunatyā it qatsit ahpiyniqw soon itumal'a'yam as qa rohomhtotini; noqw nu Jew-sinmuy amumi qa noiwni; noqw pi imoñwtunatyā qa yañq'ö.

37 Noqw õviy Pilate put aw pañqawu: Noqw um moñwi? Jesus lavayhtiqtat aw pañqawu: Um súañqawu. Pi nu yaniqw tihtiwa; nihqe nu it hihta pas antsanihqat tuawi'taniqey õviy tūwaqatsit aw pitu. Pas antsanihqat añ hinwisqam sohsoyam itōnay nanaptañwu.

38 Noqw Pilate put aw pañqawu: Ya himu pas antsaā?

Jesus Sentenced to Death

(Mt 27.15-31; Mr 15.6-20; Lk 23.13-25)

Pam kitat, piw Jew-sinmuy amumi yámakqe, amumi pañqawu: Pas nu qa haqam qaanhtiqaq put aw tuwa.

³⁹ Noqw pay pi Amutsva Yūmosanihqat ep nōviwhqat aw pituqw nu hakiy umumi mātapmantaniqaq uma pan tuwi'yuiñwa. Noqw nu Jew-sinmuy moñwíamuy umumi mātapniqaq uma nānawakna?

⁴⁰ Pahsat pu puma sohsoyam piw nāt sáakmaqe pañqaqwa: Qa i'ni, Barabbasni. Noqw i' Barabbas pi hihta tūnawhkilawu.

19

¹ Pahsat pu Pilate solāwamuy pan ayataqw puma Jesus haqami wikyaqe wuvahpit akw put qa sūs wuvahtota.

² Pahsat pu puma hihta kūtay'taqat kwitetotaqe put wihkat yukuyat put Jesus qōtōsomtoynaya, nit pu hihta palasakwat usimnit put usihtoyneyaqe,

³ Aw pañqaqwa: Öqawmañwu, Jew-sinmuy moñwíamu! Pu puma may akw wuvalalwa.

⁴ Pu òviy Pilate piw yámakqe sinmuy amumi pañqawu: Meh, nu hapi qa haqam qaantaqaq it aw túwahqe umuy navotnaniqey òviy nu umumi put hórokna.

⁵ Pahsat pu Jesus kūtāt akw qōtōsomiwkañw palasakwat usimnit uskañw pañqw yama. Noqw Pilate umumi pañqawu: Taa, yep tāqa.

⁶ Noqw òviy God awwat mohpeq momñwit hoñvia'yatuy amumum put aw yórikyaqe sáakmaqe pañqaqwa: Nahoylehtsit aw múaa! Nahoylehtsit aw múaa! Noqw Pilate amumi pañqawu: Uma

pi wikye' put nahoylehtsit aw muayani, nu pi qa hihta qaantaqat put aw tuwa.

⁷ Noqw Jew-sinom lavayhtotiqe pañqawwa: Itam hihta ep yukuyamantaniqe tutavot pasiwyuñwa; noqw itahtutavoyniqw pi soon pam qa mokni, pam God Tíatnihqey pañqawhqe õviy'o.

⁸ Noqw õviy Pilate pan lavayit navotqe pu' pas maqasti.

⁹ Nihqe pavasiwhkimi piw pákihqe Jesus aw pañqawu: Ya um hak háqaqö'? Noqw Jesus aw qa hiñqawu.

¹⁰ Pahsat pu Pilate put aw pañqawu: Noqw ya um inumi qa hinwat lavayhtini? Nu uñ mātapniqey, sen nahoylehtsit aw muiwniqat uñem yúkuniqey aw õqalat pasiwta. Ya um qa it navoti'ta?

¹¹ Noqw Jesus lavayhtiqe aw pañqawu: Pay as õqalat qa õñaqw ūmi noiwhq soon um inumi õqalani. Pantaqw õviy i' hak nuy ūmi mātapqa uhpenihqe pas wukoqaanhti.

¹² Pahpiy pu Pilate as put mātapniqey tunatyalti; noqw Jew-sinom sáakmaqe pañqawwa: Um it tāqat mātave' pay Caesar qa kwātsiatni, hak haqam nāmoñwlawhqa pan Caesar aqw hiñqawñwu.

¹³ Noqw õviy Pilate it navotqe Jesus wikkañw ihpo yama, nit pu haqam Owaqantupha yan tūñwantiwhqat ep moñw'atsvewat ep qatuptu, haqam Hebrew-sinmuy amuhkwanihqe Gabatha yan mātsiwhqat ep'e.

¹⁴ Noqw Amutsava Yūmosanihqat ep nōviwniqat totokay'yuñwa, noqw tāwanasavehaqamo. Noqw Pilate Jew-sinmuy amumi pañqawu: Taay, yep umuhmoñwi!

¹⁵ Noqw puma sáakmaqe pañqawwa: Tūvaay,

tūvaay! Nahoylehtsit aw múaay! Noqw Pilate amumi pañqawu: Noqw ya nu umuhmoñwiyy nahoylehtsit aw muiwniqat eñem yúkuni? Noqw God awwat mohpeq momñwit pañqaqwa: Itam qa hakiy moñwí'yuñwa, pas Caesar-saa.

Jesus Nailed to the Cross

(Mt 27.32-44; Mr 15.21-32; Lk 23.26-43)

¹⁶ Pahsat pu puma put nahoylehtsit aw muayaniqat òviy pam amumi put mātavi; noqw puma ñuayaqe ahpiy wikya.

¹⁷ Noqw pam nahoylehtsiy ikwiwkañw haqami Masqötvihka yan túñwantiwhqat aw'i; pam Hebrew-sinmuy amuhkwa Golgotha yan túñwantiwa.

¹⁸ Pep pu' puma hakimuy lōqmuy put enañ nahoylehtsit aw muaya, nan'ikaqee, noqw Jesus amuhtsavee.

¹⁹ Noqw pam hak hímunihqat Pilate pēnaqe nahoylehtsit atsve mua; noqw yan pey'ta: JESUS NAZARETH AÑQWNIHQ A JEW-SINMUY MOÑWIAMU.

²⁰ Noqw Jesus haqam nahoylehtsit aw muiwhq pam kñaqw qa yāpo; noqw òviy kaysiwhqam Jew-sinom it atsva yan pey'taqat añ tuñwáya. Noqw pam Hebrew-sinmuy amuhkwa pey'ta, pu Greek-sinmuyu, pu Latin-sinmuyu.

²¹ Pahsat pu Jew-sinmuy amuñaqw God awwat mohpeq momñwit Pilate aw pañqaqwa: Jew-sinmuy moñwíamu, um qa yan pēnat, pam Jew-sinmuy moñwíamnihqey pam kitahqat um pēnani.

²² Noqw Pilate lavayhtiqe pañqawu: Pay pi nu hin pēnaqw pay pi pantani.

23 Pahsat pu solāwam Jesus nahoylehtsit aw muayaqe yuwsiyat nālōvo o'yaqe nāhuyva; noqw ahtōqō'napnaat qa tūhiwtage ahsupoq pōqniwta.

24 Noqw ōviy puma nānami pañqawwa: Itam qa tsīkayat, put ōviy nanavō'yani, mātaqpi hak putni, kitota. Yan puma tutuvenit antsanhtota, ura pan pey'ta: Puma iyuwsiy nāhuyvayaqe inapnay ōviy nanavō'ya. Noqw ōviy solāwam panhtoti.

25 Noqw pep Jesus nahoylehtsiyat aqlap put yuat wunuwta, pu yuyat tupkoat Mary, hakiy Cleopas nōmaata, noqw pu Mary Magdalene.

26 Noqw Jesus yuy tuwa, pu put aw nānatuwnaqat pas aw unañway pep wūnuwtaqata, nihqe yuy aw pañqawu: Wuhti, ayam uhtii.

27 Pahsat pu pam put aw nānatuwnaqat aw pañqawu: Ayam únuu. Noqw pahpiy put aw nānatuwnaqat put kiy aw wīki.

The Death of Jesus

(Mt 27.45-56; Mr 15.33-41; Lk 23.44-49)

28 Yantaqat atsva pu' Jesus tumalay pay sohsok yúkuhqey navoti'taqe pañqawu: Nu pānaqmoki, kita, hin pey'taqat antaniqw ōviy'o.

29 Noqw pep tsaqaptat añqw ovavala a'nō sika kūyiwta; noqw puma hihta sōyatkot put aqw mōroknayat, pu himu hisop yan mātsiwhqat kohoyat epeq sōnnayat put moami itaya.

30 Pu ōviy Jesus ovavalat añ yúkuhqe pañqawu: Yukilti, kitat yōkoltit sohsok hikwsu.

Jesus' Side Pierced

³¹ Noq̄w ép nasuñwintalönnit pas kaptsitiwhq̄at ep totokay'yuñwa. Noq̄w pumuy tokoam nāt nasuñwintalönnit ep nahoylehtsit añ hāyiwyuñwniq̄at ima Jew-sinom qa nānawakna. Noq̄w öviy puma Pilate awyaq̄e aw pañqaq̄wa: Um as solāwamuy ayataq̄w, puma hokayamuy q̄öq̄hitote' pumuy haq̄ami hintsatsnani.

³² Pahsat pu öviy solāwam ökihq̄e mohti'maq̄at-nikañw pu mitwat put amum nahoylehtsit aw muiltiq̄at pumuy lövaq̄ hokayamuy q̄öq̄hitota.

³³ Nit puma Jesus aw ökiq̄w pay kurs pam mōki, noq̄w öviy pay puma put hokayat qa q̄öhiknaya.

³⁴ Nikañw suhka solāwa lansay akw put suyvaq̄ewat söhkwiknaq̄w pahsat añq̄w uñwa kūyit enañ munva.

³⁵ Noq̄w nu hapi it aw yori, nihq̄e hihta navoti'taq̄ey pas suyan tuawi'ta; nu qa atsálawu, noq̄w uma kurs hin qa tütuptsiwani.

³⁶ Hin pey'taq̄at hapi anhtiniq̄w öviy ñi yaniwhti, ura yan pey'ta: Qa himuwa put öqaat q̄öhikiwni, yan'i.

³⁷ Pu piw sutske' yan pey'ta: Puma hakiy söhkwiknayaq̄e aw yórikyani, yan'i.

The Burial of Jesus

(Mt 27.57-61; Mr 15.42-47; Lk 23.50-56)

³⁸ Yantaq̄at atsva pu' hak tāqa Aramatheat añq̄wnihqa Joseph yan mātsiwhqa Pilate awnihq̄e Jesus tokoyat haq̄ami hintsanniq̄ey put aw maq̄aptsi'ta; noq̄w Pilate put hu'wa. Noq̄w öviy pam pítuhq̄e Jesus tokoyat haq̄ami yawma.

Pam hak as nuhtum Jesus aw tuptsiwa; nikañw Jew-sinmuy mamqasqe òviy qa hakiy put āawna.

³⁹ Noqw pu piw Nicodemus hihta myrrh aloes enañ namiqwriwtaqat tsivót-sikip sunat putu-tuwanit pahsa'haqam kimakañw ep pitu. Ura pam hak mohtihaqam míhikiwtaqw Jesus aw pitu.

⁴⁰ Pu òviy puma Jesus tokoyat haqami távihqe kwanwáhovaqtuqat tōsit atsva put siwuwuykinat tsatsákwmōtsaput linen yan mātsiwhqat akw put mokahta, hin Jew-sinom hakiy masyuwsinayañwuqat pan'i.

⁴¹ Noqw pam haqam nahoylehtsit ep muiltiqat ep himuqölö; noqw pep puhutuamtusö; noqw nāt pas qa hak hisat pañsoq taviwa.

⁴² Noqw Jew-sinom totokay'yuñqw òviy puma pep Jesus tavi, pam tuamtusö áhayhpniqw òviy'o.

20

The Empty Tomb

(Mt 28.1-8; Mr 16.1-8; Lk 24.1-12)

¹ Noqw Sundayt aw pituqw, suits talavay nāt qa talq, Mary Magdalene tūamit aw'i; noqw kurs owa tūamit aqw ūtsiwtañwuqa ayo taviwa.

² Pahsat pu pam wárikqe, Simon Peter-nit pu nuy, Jesus aw unañwayat yan túnwantiwhqat, itamumi pañqawu: Taq kurs Tutuyqawhqat tūamit añqw hóroknaya; nihqe haqami pí put hintsatsna.

³ Pu òviy nu Peter amum tūamit aqw wari.

⁴ Noqw nu Peter ehpeqtaqe pay mohti pañso pitu.

5 Nihqe nu motoltiqe ahpamiq tātayhqe tsatsákwmötsaput ep oyiqw tuwa; nikañw pay nu qa aqw paki.

6 Pahsat pu Simon Peter inuñk pitu; nihqe tūamit aqw pákihqe, tsatsákwmötsaput ep oyaqw tuwa.

7 Pu hōhōnpi put qōtōyat akw as mōkiwtaqa pay tsatsákwmötsaput qa enañ qatskañw pay nāla suphaqam qātsi.

8 Pahsat pu nu tuwat aqw paki, nihqe nu yórikqe tuptsiwa.

9 Pam mokiwuy añqw pas soon ahoy qa tātayniqat pan pey'taqat nāt itam qa mātsi'yuñqe ōviy'o.

10 Pahsat pu itam ahoy pañqw nima.

*Jesus Appears to Mary Magdalene
(Mt 28.9-10; Mr 16.9-11)*

11 Noqw Mary tūamit ihpaq wunuwkañw okiw pakmumuya; nihqe ōviy pam pan hiñqawkañw, motoltit, tūamit aqw yori;

12 Nihqe hakimuy lōqmuy hoñviayatuy qōtsat yuwsitaqamuy pepeq qatuqw tuwa, haqe' Jesus tokoat as qatsqat pep suhka qōtōveniñw, pu suhka kukveq'a.

13 Noqw puma hakim put aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoqw pakmumuya? Noqw pam amumi pañqawu: Ispi kurs puma Itutuyqawhqay haqami hintsatsnaqe, haqam put taviyaqw nu qa navoti'taqe ōviy'o.

14 Yan pam hiñqawht, ahoy namtökkañw Jesus pep wunuqw tuwa; nit pam Jesus-niqw qa māmatsi.

15 Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Wuhti, ya um hinoq̄w pakmumuya? Ya um hakiy hepnuma? Noq̄w pay pam ūyit tumalay'taqanihqat pam wūwahqe aw pañqawu: Tāqa, kurs um put haqami hintsane', um haqam put távihqey nuy āawnani; noq̄w nu haqami hintsanni.

16 Noq̄w Jesus put aw pañqawu: Mary. Noq̄w pam aw namtökt, put aw pañqawu: Rabboni, kita. (Pam Tūtutuqaynaqa i'nihqe pam'i.)

17 Jesus put aw pañqawu: Um nuy qa ñuñ'ani, taq nu nāt Inay aw qa wūvi. Um itupkomuy amuminen amumi pañqawni: Nu God Inay aw wupni, pu pay pam piw Umunaa, pu Umuhtutuyqawhqa.

18 Noq̄w Mary Magdalene Tutuyqawhqa aw yórikqey put aw nánatuwnayaqamuy amumi tūawva, pu pam yan put aw lavayhtiqaata.

Jesus Appears to His Disciples

(Mt 28.16-20; Mr 16.14-18; Lk 24.36-49)

19 Noq̄w ép Sundayt ep tapkiq̄w put aw nánatuwnayaqam haqam tsovawtaqe, okiw Jew-sinmuy mamqasyaqe ōviy hōtsíwhpa' uhtsi'yuñq̄w, Jesus pítuhqe, amuhsonve wunuwkañw pañqawu: Uma kwakwhat unañway'yuñwni.

20 Yan pam lavayhtit, tokoy haqami söhwiknayaqat pumuy amumi mahtakna may éñaña. Noq̄w put aw nánatuwnayaqam Tutuyqawhqa aw yórikyaqe hahlayhtoti.

21 Pahsat pu Jesus piw amumi pañqawu: Uma kwakwhat unañway'yuñwni. Nu hapi hin Inay nuy ayataqat pan piw tuwat umuy añqe' ayata.

²² Yan pam lavayhtit, amumi hikwsut pañqawu: Huvam Qahováriwtaqat Hikwsit kwusuyaa.

²³ Uma hakiy qaanhtipuyat ayo yukuyaqw pam ayo yukiwñwu; pu uma hakiy qaanhtipuyat qa ayo yukiwniqat pañqaqwaqwaq pam qa ayo yukiwñwu.

Jesus and Thomas

²⁴ Noqw imuy pakwt lōq sihkay'taqamuy amuñaqwa hak Thomas, Didimus yan túñwantiwhqa, qa amumumniqwaq Jesus pitu.

²⁵ Noqw ōviy mímawat Jesus aw nánatuwnayaqam put aw pañqaqwa: Itam Tutuyqawhqat aw yórikya. Noqw pam amumi pañqawu: Pas nu māyat ep muahpit akw pey'vaqat aw qa yórikkañw pu imalatsiy akw put aw qa hintsankañw, pu put tokoyat haqam söhkwiknayaqat aqw imay qa pane' soon tuptsiwni.

²⁶ Noqw ahpiy nanalsikis talq put aw nánatuwnayaqam piw haqam ahpave tsovawta, noqw Thomas pumuy amumuma. Noqw hōsíwa uhtsiwtaqwaq Jesus pítuhqe amuhsonve wunukañw pañqawu: Uma kwakwhat unañway'yuñwni.

²⁷ Pahsat pu pam Thomas aw pañqawu: Kurs uhmalatsiy aqw pew hintsanaa, pu imay aw yórikuu; pu pew māvuyalte', itokoy haqam söhkwiknayaqat aqw uhmāy pánaa, nit um pāpu qapēvewnat tuptsiwni'tani.

²⁸ Noqw Thomas put aw pañqawu: God, Itutuyqawhqwa.

²⁹ Noqw Jesus put aw pañqawu: Thomas, paysoq pi um inumi yórikqe ōviy tuptsiwa; inumi qa yórikyat tūtuptsiwaqam pas hihlayhpit epyani.

The Purpose of this Book

³⁰ Noqw Jesus put aw nánatuwnayaqamuy amumnikañw pas qa tsa' kátatayhpit hihta tu-awí'taqat tumalta; noqw pāvam qa sohsoy it tutu-venit añ pey'ta.

³¹ Noqw pay hapi pas Jesus Moñw'asi'taqanihqat, pu God Tíatnihqat uma tütuptsiwaniqw òviy ìi yantaqa pēniwa, pu uma tütuptsiwe' put ahpiy qatsit tutwani.

21

Jesus Appears to Seven Disciples

¹ Iit atsve pu Jesus wuhkovatuphat Tiberias yan mātsiwhqat ep put aw nánatuwnayaqamuy amumi piw namtakna; noqw pam hin namtaknaqat nu umuy āawnani.

² Ima yahsa'hakim haqam sūpya: Simon Peter, pu Thomas, Didimus yan tūnwantiwhqa, pu Galileet ep Canat añqw tāqa Nathanael, pu Zebedeet tímat-niqw, pu hakim lōyōm piw put aw nánatuwnayaqamu.

³ Noqw Simon Peter pumuy amumi pañqawu: Nu pakiwmaqto; noqw puma aw pañqaqwa: Itam úmumyani. Noqw òviy puma ahpiyyaqe āpiy pākihut aqw yuñā, nit ep mihikq puma qa hihta kwisnaya.

⁴ Noqw qavoñvaqw talavay Jesus patuphat qalaveq wunu; noqw put aw nánatuwnayaqam put Jesus-niqw qa māmatsya.

⁵ Pahsat pu Jesus pumuy amumi pañqawu: Tōtimu, ya uma qa hihta kwisnaya? Noqw puma put aw pañqaqwa. Qae.

6 Pu pam amumi pañqawu: Uma pākihut put-vaqewat umuhtutsayay pāmiq tūvaye' tutwani. Noqw puma panhtotiqe, pas antsa pāvakiwhtuy qaan'ewakw hintaqamuy intotaqe qa kātoti.

7 Paniqw ōviy nu Jesus pas aw unañwayat yan tūnwantiwhqa Peter aw pañqawu: Taq Tutuyqawhqa. Noqw Simon Peter Tutuyqawhqa-nihqa navotqe, napnay añ paki, qa yuwsit'atqe ōviy'o, nit pu pāmiq tsoo.

8 Noqw mímawat put aw nánatuwnayaqam tutsáyat ep pāvakiwhtuy íniwyuñqamuy pay pākihut akw lölökinkahkañw öki, puma tutskwat añqw qa yāpyaqe ōviy'o, pay tsivót-sikip sunat kwílakit pahsaphaqamo.

9 Pu ōviy puma panis tutskwami ökit, pep tōvut hoveyeliwtaqat tutwa. Noqw pāvakiwht put añ oyi. Pu pölavikit piw tutwa.

10 Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Uma pāvakiwhtuy umuhtunimuy añqw pew kiwisni.

11 Noqw Simon Peter put aqw wupqe yañsakoqmuy pāvakiwhtuy tutsáyat ep íniwtaqamuy tutskwami lölökinta, tsañe'sikip sunat-sikañw añqw pakwt payhkomuy sihkay'taqamuyu (153); noqw pas as qaan'ewakw hintaqw piw tutsaya qa tsíki.

12 Noqw Jesus pumuy amumi pañqawu: Huvam pewye' nñōsaa. Noqw soon kurs haqawa put aw nánatuwnayaqam pam haknihqa tūviñtani, suyan pi pam Tutuyqawhqañiqw ōviy'o.

13 Pahsat pu Jesus amuminihqe pölavikit kwusut, pumuy put huyta, pu pāvakiwhtuy piwu.

14 It akw hapi pu' Jesus put aw

nánatuw nayaqamuy amumi pāyis nāmahtakna, mokiwuy añqw ahoy tātayht'a.

Jesus and Peter

¹⁵ Pu ōviy pumuy nōnōsat, Jesus Simon Peter aw pañqawu: Simon Jonas tíata, ya um imuy amuhpenihqe inumi pas unañway'ta? Noqw pam put aw pañqawu: Owi, Tutuyqawhqa, pay nu un hahlayhq um navoti'ta. Noqw pam put aw pañqawu: Imamñatuy nopni'taa.

¹⁶ Pu añqw piw pam put aw pañqawu: Simon, Jonas tíata, ya um inumi unañway'ta? Noqw pam pañqawu: Owi Tutuyqawhqa, pay nu un hahlayhq um navoti'ta. Noqw pam pañqawu: Ikanelvokmuy amumi tunatyawtaa.

¹⁷ Pu pam pāyisni'makañw put aw pañqawu: Simon, Jonas tíata, ya um nuy hahlayi? Noqw pahsat pu Peter pas qahahlayhti, pam pu' Ya um nuy hahlayi put aw kítaqw ōviy'o. Noqw pam put aw pañqawu: Tutuyqawhqa, pay pi um sohsok hihta navoti'ta; nu un hahlayhq um navoti'ta. Jesus put aw pañqawu: Ikanelvokmuy nopni'taa.

¹⁸ Pas antsa, pas antsa nu ūmi pañqawni: Um tsaynihqe nāyuwsinat haqami unañwte' pañso haqaminiñwu; nīkañw pay ason um wúyokte' uhmay hohtaknani; noqw pu suhka un yuwsinani, nit pu un haqami qa nāwaknaqw un pañso wikni.

¹⁹ Pam yan lavayhtiqe put hin mokniqat pañqawu. Noqw pam mokiwuy akw God pas pavan mātaktani. Pu pam yan lavayhtit put aw pañqawu: Um inuñk hinmani.

Jesus and the Other Disciple

²⁰ Noqw Peter namtökqe nuy pumuy amuñkniqw tuwa. Nu hapi Jesus aw unañwayat túnwantiwhqe ura tapkiqw nōnovaqw put tawitsqayat aw taht-sikiwkañw aw pañqawu: Ya hak uñ momñwituy amumi mātapni?

²¹ Noqw Peter nuy túwahqe Jesus aw pañqawu: Tutuyqawhqa, noqw i' tuwat hinhtini?

²² Noqw Jesus aw pañqawu: Pay pi as pas nuy hisat pítuniqat aw pahsavo pam qátuniqat nu nāwaknaniqw, ya um put hintsanni? Um inuñk hinmani.

²³ Pantaqat ahpiy pu' yaw nu pay qa mokniqat mímawat nānatuwnayaqam yan lavayta. Noqw pi Jesus put aw qa pañqawu: Pam qa mokni, qa kita; nīkañw Pay pi as pas nuy hisat pítuniqat aw pahsavo pam qátuniqat nu nāwaknaniqw, ya um hintsanni? kita.

²⁴ Nu hapi put aw nānatuwnaqa ïit tuawi'ta, ni-hqe ïit pēna. Noqw uma navoti'yuñqw ituawi pas qaatsa.

Conclusion

²⁵ Pu piw pas as nihtiwtaqat Jesus tumalta; noqw ka as pam sohsoy pēniwniniqw hikis pi ka tūwaqatsit ep soon tutuvenit pēniwniqat eñem qénini. Pas antsa.

God Lavaiyat An Puhuvasiwni New Testament in Hopi (US:hop:Hopi)

copyright © 2012 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Hopi

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Hopi [hop], USA

Copyright Information

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Hopi

© 2012, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-25

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 18 Apr 2025 from source files
dated 29 Jan 2022

f1558f03-6e18-5edf-b292-77ef05524aff